

TÜRKİYE
İNSAN HAKLARI VAKFI

**TEDAVİ VE REHABİLİTASYON
MERKEZLERİ RAPORU**

2008

TİHV
Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU 2008

Ankara, Eylül 2009

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları- 63

Yayına Hazırlayanlar
Levent Kutlu, Aytül Uçar

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Akbaş Mah. Sarıca Sok. No: 7 Altındağ, 06080 Ankara
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: 978-975-7217-72-5

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı Resmi Gazete'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık, Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07

Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin duruşunu yansıttığı addedilemez.

Bu belge Avrupa Birliği'nin maddi katkılarıyla hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Yavuz Önen	
Sunuş	15
Metin Bakkalcı	
TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri 2008 Yılı	
Değerlendirme Sonuçları	21
Yöntem	24
I- Tüm Başvuruların Değerlendirilmesi	26
A- Sosyal ve Demografik Özellikler	26
1- Yaş ve Cinsiyet	26
2- Doğum Yeri	28
3- Öğrenim ve İş-Meslek Durumu	28
B- İşkence Süreci	31
1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci.....	31
2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	38
3- Cezaevi Süreci.....	41
C- Tıbbi Değerlendirme	43
1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	46
2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular	48
3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular.....	49
4- Tanılar	51
D- Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	52
1- Uygulanan Tedaviler	52
2- Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu.....	53

II- 2007 Yılı İçinde Gözaltında İşkence ve Kötü Muamele Gören	
Başvuruların Değerlendirilmesi	55
A- Sosyal ve Demografik Özellikler	55
1- Yaş ve Cinsiyet	55
2- Doğum Yeri	56
3- Öğrenim ve İş-Meslek Durumu	57
B- İşkence Süreci	58
1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci	58
2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	65
3- Cezaevi Süreci	68
C- Tıbbi Değerlendirme	68
1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	68
2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular	68
3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular	71
4- Tanılar	71
III- Değerlendirme ve Sonuç	73

ÖNSÖZ

Yavuz Önen¹

2008 yılı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanışının 60. yılıdır. Bu nedenle geçen yılın değerlendirmelerine başlarken insan hakları alanında uluslararası ortamımızla ilgili birkaç olguya değinmek gerekir.

Önce, Bildirge'yi yayınlayan BM'nin, kuruluş belgelerinde başlıca amaç olarak belirlenen, "Dünyada Barış"ın tesis edilmesi meselesine bakalım. 60 yıl sonra dünya, en kanlı savaflara sahne olmaya devam ediyor. Afrika'da (Ruanda ve çevresi), Kafkasya'da (Rusya-Gürcistan), Ortadoğu'da (Filistin'de, 2009 yılı başlarında Gazze'de, Lübnan'da), ve özellikle Irak'ta, Asya'da (Afganistan, Pakistan, Hindistan), Güneydoğu Asya'da (Tayland, Kamboçya, Sri Lanka), Latin Amerika ülkelerinde (Kolombiya, Bolivya) savaş adeta bir yaşam biçimi haline geldi. Sivillerin uğradığı kayıplar çok yüksek. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), Sudan Cumhurbaşkanı El Beşir'in 300.000 sivilin öldürülmesinin sorumlusu olarak tutuklanmasına karar verdi.

Time Dergisi'nin 23 Mart 2009 tarihli sayısında verilen bilgiye göre, Irak'ta 2008 yılında saldırı ve patlamalarda ölen sivillerin sayısı dokuz bin kadardır. Bu rakam 2006'da yirmi yedi bin, 2007'de yirmi dört bindir. 2003'ten beri süre giden çatışmalarda ölenlerin toplam sayısı yüz bini aşmıştır.

Savaş suçlarının insanlığa karşı suçların işlendiği, "sistemik işkence"nin meşrulaştırıldığı, işkence tanımının daraltıldığı ve işkencenin uluslararası suç ortaklığı halinde uygulandığı bir dünyada yaşıyoruz. Guantanamo işkence üssü, Ebu Garip Cezaevi, terör suçlamasıyla özgürlüklerinden alıkonulmuş insanları taşıyan gizli uçaklar ve bu uçakların konduğu Avrupa ülkeleri, gizli sorgulama merkezleri ve gizli CIA cezaevleri, suç ortaklığının unsurlarını ve kanıtlarını oluşturdu. Ayrıca, Evrensel Bildirge'nin üzerinden 60 yıl geçmesine rağmen savaş suçlularının ve işkencecilerin cezasız kaldığı bir dünyada yaşıyoruz.

Evrensel Bildirgenin 60. yıldönümünde özetle söylemek gerekirse; güçlünün güçsüzü, zenginin fakiri, azınlığın çoğunluğu yönettiği, ezdiği bir dünya düzeni hüküm sürüyor. Bakalım, geçen yılın sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Barak Obama, ABD'yi dünyada sevilmeyen ülkeler sıralamasında birinci ülke durumuna getiren savaş politikasını değiştirebilecek mi?

¹ Kuruluşundan Nisan 2009' kadar TİHV Başkanı

Dünya genelinde -hızlı ve genel- kuş bakışından sonra, Türkiye'nin insan hakları karnesi hakkında bir fikir edinmek maksadıyla, kurucusu olduğu Avrupa Konseyi'nin denetim ve yargı mekanizmaları çerçevesinde bazı istatistiklere bakalım. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yayınladığı rakamlara göre yurttaşları tarafından en fazla şikâyet edilen üye ülkeler arasında Rusya Federasyonu'ndan sonra ikinci ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin işkence yasağını düzenleyen 3. maddesini ihlal ettiği -geçmiş yıllarda yapılan başvurulardan kabul edilen 34 başvuru 2008'de karara bağlandı- için de 1. sıradadır. AİHM, kabul edilebilir başvurular nedeniyle açılan işkence davalarında AİHS'nin işkence yasağını düzenleyen 3. maddesinin ihlal edildiğine dair kararların alınabilmesi için soruşturma aşamalarında usulüne uygun olarak hazırlanmış belgelere ve geçerli kanıt olabilecek adli tıp raporlarına gerek vardır. 2008 yılı içinde AİHM, Türkiye'nin bu madde kapsamında işkence yasağını 3 kez; insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağını 30 kez, ihlal ettiğine karar vermiştir ve yine 3. maddeyle ilgili olarak 24 davada Türkiye'nin "etkili soruşturma" gerçekleştirmediğine hükmetmiştir. Cezasızlık ne yazık ki uluslararası hukuk ortamı için de geçerlidir. Türkiye'de kural haline gelmiş olan cezasızlığa çarpıcı bir örnek yine 2008 yılında görüldü. 19 Aralık 2000'de gerçekleştirilen ve adına Hayata Dönüş denen cezaevlerine yönelik operasyonlarda ikisi güvenlik görevlisi olmak üzere 34 kişi yaşamını yitirmişti. Bu nedenle açılmış olan davalar 2008 yılında süre aşımına uğradı ve dosyalar kapatıldı. Bu örneklerle, Bildirgenin 60. yıldönümünde yargı süreçlerinin uluslararası ve ulusal vahim durumunu anlatmak için değinmek istedik.

Vakfımızın Yıllık İnsan Hakları Raporlarının giriş kısmında, son bir yılın insan hakları genel manzarasını anlatmaya çalıştık bugüne kadar. 2008 yılını değerlendirirken aynı manzara ile karşı karşıya kaldığımızı gördük. 18 yıldan beri yazılanların/yaşananların öz itibarıyla hemen hiç değişmediğini görmenin üzüntüsünü öncelikle belirtmek istiyoruz. Ülkemizde temel hak ve özgürlüklere yönelik vahim ihlaller devam ediyor. Hükümetler toplumun gerçek demokrasi taleplerine kulak asmıyor. İnsan hakları, demokrasi, hukuk devleti ve azınlık sorunu alanlarında sağıklaştırma ve geliştirme söylemlerinin ve iddialarının özellikle 1999 yılından beri -AB'nin Türkiye'yi üyeliğe aday ülke olarak kabul ettiği tarihten beri- gündemimizi fazlasıyla meşgul etmesine rağmen Türkiye insan hakları alanında sorunlu bir ülke olmaktan kurtulamıyor. Sivilleşme ve "hukuk devleti" olma yolunda engeller kalkmıyor. Türkiye asker-polis devleti manzarasını değiştiremiyor/değiştirmiyor.

Yönetim Kurulumuzun son üç yıllık görev dönemi yukarıda özetle anlatmaya çalıştığımız ortamda geçti. AB ile uyum adı altında -2000 yılından itibaren- başlatılan iyileşmeler, reformlar, üniformalıların icazeti çerçevesinde sınırlı kaldı. AB zirvesi 2005 yılında -tam üyelik müzakere sürecini başlatma kararı alınca- kadar kısıtlara rağmen siyasal ve demokratik yaşamımızda bir iyileşmeden söz edebiliriz. Ancak AKP Hükümeti, tam üyelik müzakere sürecinin başlaması kararından sonra, güvenlik güçlerinin terörle mücadelede zaafa uğradıkları gerekçesiyle yasaları yeniden gözden geçirilmesi taleplerine kulak astı. Bu talepleri karşılamak üzere de 2005 yılından itibaren TMY, TCK ve CMK'de değişiklikler yapıldı, iyileşmelerde geri

adım atıldı. Olağanüstü hal koşullarına geri dönüldü. Böylece, hükümet, özgürleşme demokratikleşme programını durdurdu. Güvenliğin sağlanmasına, terörle mücadele stratejisine öncelik verdi. Bu duraksamanın temel nedeni 1986 yılından beri devam etmekte olan “Savaş”tır. Bu savaşa temel teşkil eden Kürt sorunudur.

Ülkemizde terörle mücadele stratejisi ya da resmî konsept, Kürt halkını hedef almaktadır ve terör kavramı ve tanımı da doğrudan Kürt halkının varlığıyla özdeş tutulmaktadır. Hemen her Kürdün muhalif ya da muvafık- potansiyel terörist olduğuna dair resmî anlayış değişmemektedir, değişmemiştir. Kanıt, süregelmekte olan, iç savaş benzeri çatışmadır. Bu çatışma, askerî, siyasî, kültürel ve sosyal boyutları olan geniş kapsamlı bir çatışmadır; Kürt halkını, Türk halkıyla karşı karşıya getirmekte, iki halk arasındaki gerilim yeni kırılmalarla derinleşmektedir. İhtilaf halklar arasında da şiddete dönüşme riski taşımaktadır. Kürtler, Türkiye'nin değişik il ve ilçelerinde ayrımcılığa uğramakta, çalışmaları engellenmekte, Kürtçe konuştukları gerekçesiyle haklarında soruşturma açılmakta, işyerleri tahrip edilmekte, dövülmekte ve bazı kavgalardan sonra polisler tarafından geldikleri yörelere geri gönderilmektedir.

Endişe ile belirtmek gerekir ki bu gidişi durduracak ya da değiştirecek bir niyet ya da girişim 2008 yılında da olmadı. Parlamentodaki mutlak çoğunluğa sahip ve tek parti hükümeti kurma olanağına erişmiş olan AKP iradesini kullanmadı. Barış ve demokrasi perspektifi de akan kanı durdurmaya amacına yönelik değildi. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün tehdit altında olduğu iddiası ve bunun toplumda yaratmış olduğu korku üzerine inşa edilmiş ırkçı bir ideoloji, geçen yıl da hüküm sürdü. Bölgede işsizlik açlık ve Batı'ya doğru sürekli göç sistematik bir asimilasyon programı olarak uygulanmakta, Kürt halkı mutlak bir ambargo ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Demokrasi ve Barış konuları, TSK'nin yanı sıra AB ile pazarlık da AKP tarafından seçimlerde oylarını arttırma aracı olarak kullanıldı. Bugüne kadar atılan adımların en cesaretlisi ve en önemlisi olan TRT6 yayınları bile kapsamlı ve ortaklaşmış iradelerle belirlenmiş bir adım olmaktan uzaktır, sürekliliği güvence altında değildir. Ancak bu resmî Kürtçe yayın, hala dava açıldığını görmemize rağmen Kürtçe kullanımı nedeniyle açılmış olan davaların bir süreç içerisinde sona ermesine yol açabilir. Hükümetin bu yaklaşımı, Kürt dilinin yaşamın her alanında; Lozan Antlaşması ve TC Anayasası'na aykırı olarak, konulmuş olan yasağın sona erdirilmesinde ileri bir adımdır. dil yasağı, temel sorunun bir sonucu ve parçasıdır. Temel sorun Kürt kimliğinin inkâr edilmesidir. Bu temel sorunda çözüme ulaşılabilmesi için de, eşitlik temelinde kapsamlı, kurumsal ve acil bir toplumsal uzlaşmaya gerek vardır. Sorunun özünü göz ardı ederek atılan adımlar çözüm getirmeyecektir. Savaş hali Türkiye'yi otoriter, baskıcı, pazulu bir demokrasi ile yönetmenin ve her türlü hak ihlalinin gerekçesi olmaya devam edecektir. Zalimin ve mazlumun hem siyasî olarak hem de sosyal olarak sürekli varlığı üzerine kurulu bu senaryo, tüm topluma, yaşamımızın kendisi ve değişmez alternatifsiz gerçeği gibi sunulmaktadır. Sistem-statüko kendini hep bu alternatifsizlik dayatmasıyla yeniden üretmiştir. Savaş; statükoyu ayakta tutan ve ona can veren bir mekanizma olarak kurallarını topluma kabul ettirmeye devam ediyor. 2007 yılında gündeme getirilen yeni bir anayasa hazırlanması ya da mevcut 1982

Anayasası'nın değiştirilmesi, bu temel sorunu temelden çözüme kavuşturacak bir biçimde değerlendirilebilirdi. İfade özgürlüğü sağlayacak düzenlemelere gidilebilirdi. Toplumun demokratikleşme yanlılarını heyecanlandıran bu süreç Türban Yasağını kaldırma amacıyla sınırlı bir Anayasa değişikliğiyle sonuçlandı. Dağ fare doğurdu. Ancak Kürt sorunu üzerinden yapılan bu genel değerlendirmeye birlikte, statükonun bir başka sorununu da, siyasî İslam sorununu değerlendirmeye eklemek gerekir. Zira bu sorun, genel manzara içinde sürekli görünmektedir. 2007 yılında sistemin iç çelişkileri olarak yaşanan -2008 yılını da etkileyen -olaylar üzerinden bu sorunu değerlendirebiliriz. Böylece değişmeyen insan hakları ve demokrasi manzarasının bir başka unsuruna da ihmal etmemiş oluruz.

AKP, 2007 Temmuzunda yapılan seçimlerin öncesinde laiklik karşıtı bir misyonla siyaset yaptığı gerekçesiyle; TSK'nin ve onun desteğiyle oluşturulan Cumhuriyet Mitingleri'nde kendini gösteren toplumsal muhalefetin, ana muhalefet partisi CHP'nin ve Anayasa Mahkemesi'nin açık hedefi haline gelmiş ve bir ölüm kalım süreci yaşamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimleri de benzer sıkıntılarla gerçekleşmiştir. AKP bu badireli süreci galibiyetle kapadıktan, Genelkurmay Başkanı ile Dolmabahçe Sarayı'nda, ABD Başkanı ile Beyaz Saray'da görüştüktan sonra saygınlığını yeniden ihya edecek adımlar atmıştır. İlk adımla, askerle arayı düzeltmeye yönelmiştir. Kuzey Irak'a düzenlenecek operasyonun tezkeresi TBMM'den geçmiş ve operasyon 21 Şubat 2008 günü başlatılmıştır. TSK Kuzey Irak'a girdikten iki gün sonra ikinci bir adımla, kendi tabanına hitap etmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, türbanı üniversitelerde serbest bırakmak üzere AKP ve MHP'nin birlikte hazırladığı ve TBMM'de 12 Şubat 2008 günü kabul edilen, Anayasa'nın 10. ve 42. maddelerini değiştiren kanunu onaylamıştır. Bu adımlar, başarılı olup olmadıkları bir yana, AKP'yi diriltmiş 2008 yılında belirginleşen üçüncü adımla da her türlü ekonomik ve siyasal toplumsal muhalefete –Newroz toplantılarına,1 Mayıs kutlamalarına, işçilerin hak arama mitinglerine- yönelik susturma ve ezme politikasını uygulamıştır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Kürt kökenli yurttaşlara karşı vatandaşın gerekirse silah kullanabileceğini ifade etmiş iç savaş kışkırtıcılığı yapmıştır. 2004 yılı sonrasında yapılan yasal değişikliklerle koruma altına alınan ve yetkileri arttırılan polis gücü ön plana çıkarak yaşam hakkına yönelik pervasızca vahim ihlallerine böyle bir ortamda yönelmiştir. Bu çerçevede bazı önemli vakaları hatırlayalım.

2008 yılında yaşam hakkı alanında ciddi ihlaller gerçekleşti. Faili meçhul cinayetlerin sayısı 2000 yılından beri en yüksek seviyeye ulaştı ve 30 kişi yaşamını yitirdi. Yargısız infaz/dur ihtarı/rastgele ateş açma sonucu 37 kişi öldürüldü. Gözaltında ya da cezaevinde, şüpheli olarak nitelediğimiz, ölüm vakaları sayısı 47'ye ulaştı. TİHV'nin tedavi merkezlerine işkenceye maruz kaldıkları iddiasıyla başvuranların toplam sayısı da 425'dir. 2008 yılı içinde işkenceye maruz kalanların sayısı ise 269'tir. Bu rakamlar da geçen yılın rakamlarından yüksektir. Yetkisi arttırılan ve yasal koruma altına alınan güvenlik görevlilerinin ve cezaevi görevlilerinin 2008 yılındaki bu pervasız eylemlerinden bir tanesi örtbas edilemedi, Türkiye'nin gündemine oturdu. Engin Çeber adlı yurttaşın cezaevinde öldürülmesi üzerine, medyanın ve kamuoyunun duyarlılık göstermesiyle güvenlik güçlerinin yaşam hakkına

yönelik şiddeti konuşulmaya başlandı. Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, Çeber'in ailesinden bir ilk oluşturarak özür diledi. Bu süreç içerisinde Vakfımızın yaşam hakkı ihlalleri ve işkence uygulamalarıyla ilgili yayınladığı raporlar uzun süre gazete ve TV yayınlarında yer aldı. Vakıf yöneticileri en çok izlenen TRT ve özel TV haber bültenlerinde ve özel programlarında konuşma olanağı buldular. Günlük gazete ve haftalık dergilerde röportajlara katıldılar. İşkencenin önlenmesi projesi kapsamında yayınlanan kitaplarımız, *İşkence Atlası* gibi belgesel yayınıımız, "İşkenceye Tolerans" Belgeseli, bu süreçte ilgi uyandırdı. İşkencenin sistematik olarak uygulandığı bir ortamda, Adalet Bakanlığı; TTB'nin yürütücülüğünde ve dokümanlarda Vakfımızın da katkıda bulunacağı ifade edildiği bir proje çerçevesinde İstanbul Protokolü'nün eğitimini başlattı. 5500 hekim, hâkim ve savcının iki yıl süreyle işkencenin hukukî ve tıbbî etkin soruşturulması yönünde eğitilmesi kuşkusuz önemli bir gelişmedir. Avrupa Komisyonu'nun finanse ettiği bu projenin kadroları oluşturulurken Vakfımızla doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan uzman arkadaşlarımızın eğitim kadrolarına alınmaması da eleştiriye değer bir uygulamadır.

Siirt, Van, Yüksekova, Hakkâri, İzmir'de Valiler Newroz kutlamalarına izin vermedi. DTP öncülüğünde yapılan kutlamalara polis aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahale etti. Ölenler-yaralananlar oldu. Van, Yüksekova ve Hakkâri'de Vakfımız adına incelemeler yapan ve Coşkun Üsterci, Alp Ayan, Mehmet Antmen ve Hülya Üçpınar'dan oluşan heyetin hazırladığı; *Newroz Kutlamaları ve Sonrasında Yaşanan Olaylarla İlgili Rapor* yerinde anlatımlardan elde edilmiş bilgileri tespit etmiş gerçekleri kamuoyuna aktarmıştır. *Bu illerdeki barışçıl kutlamalar, Bolu ve Konya'dan getirilmiş takviye Çevik Kuvvet'lerin de katılımıyla polis müdahalesine uğradı, şiddetle kanla bastırıldı. Güvenlik güçleri cop, sopa, tazyikli su, gaz bombası plastik ve gerçek mermi kullandı. 4 kişi yaşamını yitirdi, 35 i güvenlik görevlisi olmak üzere yüzlerce kişi yaralandı, 249 kişi gözaltına alındı, onu çocuk olmak üzere 71 kişi tutuklandı. Yurttaşlarımız olaylar sırasında yaşam hakkı, işkence yasağı, ifade özgürlüğü, toplanma ve gösteri özgürlüğü, basın özgürlüğü, konut dokunulmazlığı ve mülkiyet hakkı ihlalleri yaşadı. Bütün bunların yanı sıra yurttaşlarımız, güvenlik güçlerinin ahlâkî değer, etnik-kültürel özellikler ve siyasal görüş ve inançları hedef alan tutum, davranış, küfür ve hakaretleri nedeniyle nefrete ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bütün bu olanlar yurttaşlar üzerinde adeta bir halk sağlığı sorunu, yaygın ve ağır bir travmatik etki yaratmıştır.*

Bu tespitler, ne yazık ki, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 60. yıldönümünde Türkiye'de bildirgenin hemen tüm maddelerinin ihlal edilmekte olduğunu anlatmaktadır. Sorumlular da cezasız kalmaktadır. Bölgede askerî operasyonlar 2008 yılında da kesintisiz devam etti. Dokümantasyon Merkezimizin verilerine göre; Yıl içinde gerçekleşen 232 çatışmada, 146 asker/568 militan/23 geçici köy korucusu/ 2 sivil/3 polis memuru yaşamını yitirdi. 269 asker/9 militan/31 korucu/9 sivil/10 polis memuru yaralandı. 45 mayın patlamasında 29 sivil öldü, 51 kişi yaralandı. Geçen yıl 48 askerin intihar ettiği açıklandı. Ancak bir adli tıp raporunda ölümün sırttan giren bir kurşunla gerçekleşmiş olduğu yazılı olduğu halde, intihar olarak kayda geçmiş olması intiharları şüpheli bir hale sokmaktadır.

1 Mayısı kutlayanlar da şiddete maruz kaldı. 1 Mayısı kutlayanları Başbakan ayaktakımı olarak niteledi. Değişik illerden takviye çevik kuvvet getirildi. İstanbul'da güvenlik görevlileri DİSK binasına tazyikli su, biber gazı ve coplarla saldırdı. İstanbul halkı gün boyunca ilan edilmemiş bir sıkıyönetim yaşadı. İşçiler memurlar avukatlar dövüldü, basın mensuplarının kolu kırıldı, olayların yakınından geçen yurttaşlar da bu şiddetten nasibini aldı. 1 Mayıs'ta işkence ve kötü muamele İstanbul sokaklarındaydı. 74 kişi yaralandı, 2851 kişi stadyumda 1 gün boyunca resmi işlemleri yapılmaksızın gözaltında tutuldu, sadece 4 kişi tutuklandı. Kamuoyuna *"...ülkede muhafazakâr, ayırımçı ve otoriter eğilimler yükselmekte buna mukabil insan haklarına yönelik duyarlılıkta büyük bir aşınma yaşanmaktadır. Bu kaygı verici gidişatın baş sorumlusu AKP Hükümetidir. (...) başta İstanbul Valisi Muammer Güler olmak üzere tüm sorumluları istifaya çağırıyoruz"* açıklamasını yaptık.

2008 yılına Türkiye'de, Ergenekon soruşturmaları ve davası, en önemli siyasî ve adlî gündemi oluşturdu. Bu kapsamda TSK'de görev yapmış en üst komutanlar orgeneraller -askerî darbe- emekli Tuğgeneral Veli Küçük ve asker/sivil arkadaşları -terör eylemleri düzenledikleri, bazı faili meçhul cinayetleri ve eylemleri organize ettikleri- gerekçeleriyle gözaltına alındı, tutuklandı. Pek çok gazeteci, yargı mensubu, siyasetçi de benzer bir süreç yaşadı. Bu gelişme, ordu içindeki darbe eğilimleriyle, heveslileriyle ve onlarla işbirliği içinde olan sivillerle hesaplaşma, üniformalıların gölgesinden kurtarma yolunda atılmış önemli ve bir ilk adım olarak değerlendirildi. Bu değerlendirmeler iç kamuoyunda olduğu gibi dış kamuoyunda da, özellikle AB ortamında, yaygın olarak yapıldı. Derin devletle yüzleşmenin ve onu yargılamanın gerekliliği konusunda İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı başından beri ve sürekli olarak görüş beyan etmiştir. Ergenekon davasına atfedilen misyonun başarıyla sonuçlanması kuşkusuz hepimizin isteğidir.

Türkiye'nin insan haklarına dayalı katılımcı, özgürlükçü ve etnik, kültürel, dinsel, dilsel farklılıkları ilke edinmiş bir demokrasi insan hakları uğraşımızın hedefidir. Öncelikle bu hedefe yönelik bir siyasî güce ve irade beyanına ve bu amaca yönelik kapsamlı bir programa gerek vardır. Bu kapsamda baktığımızda, başlatılmış olan bu süreçte, Türkiye'nin bir temel sorununun yargı yoluyla çözülebileceği gibi bir iddiayı ileri sürmek ve kamuoyunu bu beklenti içine sokmak ve bu hedefe ulaşmayı da zaman içinde sürekli yazılan Ergenekon iddianamesinden beklemek gibi bir temel yanlışla karşı karşıya olduğumuzu düşünüyoruz. Türkiye gerçekten derin devletiyle yüzleşmek istiyor mu? İddianamenin birinci sayfasında yazılmış olan "bu iddianamede yazılı vakalarla TSK'nin ve devletin istihbarat birimlerinin bir ilişkisi yoktur" biçimindeki ifadelerle bakarsak böyle bir istek görülüyor. İkinci eksik/yanlış ya da sorun, iddianamenin kapsamı ile ilgilidir. Türkiye'de gerçekleşmiş darbeler varken, hâlâ 1980 darbesinin generallerinin hazırladığı Anayasa, bazı değişikliklere rağmen, geçerli iken, Susurluk ve Şemdinli vakaları ve bütünüyle savaş bölgesinde kayıplar, işlenen cinayetler her türlü hak ihlalleri ortada dururken gerçek bir yüzleşme niyetinden söz etmek zordur. Ayrıca, uzun tutukluluk sürelerine rağmen iddianamenin geç açıklanmış ve tamamlanmamış olması, soruşturmanın gizliliği ilkesinin ihlal edilmiş olması, sanıkların özel yaşamıyla ilgili bilgilerin hükümet yanlısı medyada ya

da internet sitelerinde yayınlanmış olması, bizim altını çizmemiz gereken olumsuz yanlardır.

Ancak bazı sivil toplum örgütleri de dava konusuyla ilişkili olmamalarına rağmen dava dosyasında yer aldı. İHD ve TİHV'nin adlarına da bu çerçevede rastlanıyor. Sanık Ergun Poyraz'da bulunduğu söylenen TSK'nin "gizli" ibareli bir belgesinde her iki kuruluş "sözde insan hakları ihlallerini devlet aleyhine bilgi ve belgeler halinde toplayan KADEK (PKK) yanlısı örgütler" olarak tanımlanmaktadır.

Sağlık sorunları olan Ergenekon tutuklularına cezaevinde gerekli hizmetin verilmemiş olması ve geç salıverilmiş olması tartışmalar yarattı. Sanıklardan Kuddusi Okkır yaşamını yitirdi. Vakıf olarak bir açıklamada bulduk. Cezaevi şartlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkının eksiksiz yerine getirilmesi ve bunlar sağlanamıyorsa tutukluluk haline son verilmesi gerektiğini ifade ettik.

Ergenekon davası süreci önemli bir insan hakları sorununu daha gündeme getirdi. Sayısı hakkında bilgimiz olmayan pek çok yurttaşın, kodlara bağlı olarak, telefonlarının kaydedildiği, dinlendiği anlaşılmıştır. Bu durum haberleşmenin gizliliği kuralına aykırıdır ve temel bir hakkın ihlali demektir.

2008 yılı Hükümetle olan ilişkimiz AB'ne yönelik 3.Ulusal Programı hazırlıkları toplantısıyla sınırlı kaldı. Başbakan'ın bir konuşmayla açtığı, İçişleri Bakanı ve Baş müzakereci Ali Babacan'ın yönettiği toplantıya katılarak Ulusal Program taslağına dair önceden yazılı olarak sunduğumuz görüşlerimizi ve eleştirilerimizi özetledik. Ancak, kırkın üzerinde –işçi ve işveren sendikaları vb.- kuruluş temsilcisi, akademisyen, gazeteci ve araştırmacının katıldığı toplantıda dile getirilen önerilerden hiçbirinin kaale alınmaması ve Ulusal Program taslağının hükümetçe olduğu gibi kabul edilmiş olmasını bir bildiri yayınlayarak eleştirdik. 27 Şubat 2009 da bu kez Devlet Bakanı ve Baş müzakereci Egemen Bağış'ın daveti üzerine ulusal ölçekte davet edilmiş sivil toplum örgütlerinin katıldığı toplantıda da görüşlerimizi dile getirdik.

Türkiye'de ekonomik rakamlar büyümüş, ancak gelir dağılımındaki adaletsizlik daha da artmıştır. Toplumun geniş kesimlerinin yaşam koşulları olumsuz yönde etkilenmiş, yoksulların sayısı artmıştır. Büyük çaplı özelleştirmeler ve çalışanların sürekli kayıpları üzerine kurulu bu ekonomik durum, dünya ekonomisine bütünleşmenin gereği ve bir başarı olarak sunulmuştur. Oysa, son dünya ekonomik kriziyle daha da vahimleşen iç ekonomik kriz; işten çıkarmalara durgunluğa ve daralmaya yol açmıştır. Geçim sıkıntısı, halkın büyük bir kesiminin temel yaşama hakkını tehdit etmektedir.

Refah düzeyindeki düşüş ve toplumsal yoksullaşmanın yaygınlığı yaşanırken yolsuzluklar da gündemin önemli bir yanını oluşturdu. İmar yolsuzluklarıyla rant sağlanması, kamu ihalelerinde siyasî yandaşların kayırılması, ortakları arasında bakan çocuklarının ve akrabalarının adlarının geçtiği şirketlere kârlı iş olanakları sağlanması sürekli yazılan ve konuşulan konuların başında geldi.

Yolsuzluk iddiaları içerisinde kuşkusuz Deniz Feneri davası en önemliler arasında yer aldı. Alman Mahkemesinin, Almanya'daki Türkiyelilerden toplanan paraların

amaç dışı kullanıldığı; bu paraların bir kısmının Türkiye’de Kanal 7 Televizyonun finansmanı için harcandığı, bazı bürokratların ve siyasilere özel hesaplarına aktarıldığına dair kararı Türkiye’nin gündemini 2008’de uzun süre meşgul etti. Bu tartışma süreci devam ediyor. Deniz Feneri vakası insanî duyguların istismarına çarpıcı bir örnek oluşturmuştur. Zira Deniz Feneri Derneği ve benzeri yapılanmalar Türkiye’nin demokratikleşmesi anlamında bir zihniyet değişikliğini işaret etmekteydi. Sivil Toplum Kuruluşu anlayışında bu girişimler büyük farklılıklara yol açtı.

Yukarıda; savaşın, baskıcı bir yönetim tarzının, kriz, yolsuzluk ve yoksullukların yol açmış olduğu insan hakları ihlallerine, yaşam hakkı, kişi güvenliği ve toplantı ve gösteri özgürlüğüne değindik. Elbette cezasızlıktan da söz ettik. Ancak iki önemli başlık üzerinde –düşünce ve ifade özgürlüğü ile cezaevlerinde süregiden sorunlardan- ayrıca durmak gerekir: 2008 yılının başında TCK’nın 301. maddesi değiştirildi. “Türklük” sözcüğünün yerini “Türk Milleti” aldı; cezasının üst sınırı 3 yıldan iki yıla indirildi ve soruşturma yapma yetkisi Adalet Bakanının iznine bağlandı. Ancak bu değişikliğin düşünce ve ifade özgürlüğü alanında bir rahatlama sağladığını söylemek mümkün değildir. Savcıların 301 yerine kullanılabileceği başka maddelerinde olduğunu birçok kez ifade etmiştik. Nitekim “yasadışı örgüt propagandası yapmak” fiilini düzenleyen TMK’nın 7. maddesine daha sık başvurulur oldu. Muhalif basın, özellikle de “Gündem” geleneğinden gelen gazeteler, sık sık toplatıldı ve 1’er aylık yayın durdurma cezasına çarptırıldı. Darwin’in 200. doğum gününün kutlandığı günümüzde, birçok internet sitesine erişim, sırf yaradılışçıları eleştirdikleri için, engellendi. Richard Dawkins’in *Tanrı Yanılgısı* adlı kitabına bir kez daha “halkı kin ve düşmanlığa sevk etmek” fiilinden dava açıldı. Dahası *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*’nin Mart 2009 sayısının Darwin kapağı ve evrim kuramını ele alan içeriği sansürlendi.

İzolasyon diğer cezaevleri tiplerine de taşınarak norm haline gelmiştir. Ama bunun kadar önemli olan bir başka sorun ise cezaevlerindeki aşırı doluluk sorunudur. Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı ilk kez bu yıl yüz binin üzerine çıkmıştır. Bu aşırı doluluğun başta bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması olmak üzere birçok soruna yol açmasından kaygı duyuyoruz.

2009 yılının demokratikleşme ve insan hakları alanında Türkiye için atılım yılı olmasını diliyoruz.

SUNUŞ

Metin Bakkalcı²

İşkenceyi yasaklamak, tıpkı köleliğin yasaklanması gibi insanlığın gelişim serüveninin en ayırt edici özelliklerinden birisi olmasına karşın, günümüzde işkence hala devlet iktidarlarının kullandıkları insanlık dışı bir cezalandırma-yıldırma aracı olarak varlığını korumaktadır.

Özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında, ülkemiz dahil, tüm dünyada “terörle mücadele” gerekçesiyle işkenceyi meşrulaştıran, yaygınlaştıran ve işkencecileri koruyan tutum ve politikalar daha da kabul görür hale gelmiştir.

24 Haziran 2008 tarihinde açıklanan ve Maryland üniversitesi bünyesinde gerçekleştirilen ‘İşkence üzerine Dünya Kamuoyunun Görüşü’ sadece 2006-2008 yıllarını karşılaştırarak son derece kaygı verici bir trendi ortaya koymuştur.

“Her iki araştırmada da yer alan dört ülke teröristlere işkence edilmesine izin vermede/göz yummada dramatik bir artışın olduğunu göstermektedir: Hindistan (%32’den %59’a), Nijerya (%39’dan %54’e), Türkiye (%24’den %51’e), ve Güney Kore (%31’den %51’e). Ayrıca Mısır (%25’den %46’ya) ve ABD’de de (%36’dan %44’e) önemli bir artış meydana gelmiştir.” (www.worldpublicopinion.org)

Her ne kadar bu çalışmanın bilimselliği tarafımızdan henüz değerlendirilmemiş olsa da, sonuçlar bizlerin de kaygı ile karşıladığımız son derece tehlikeli gidişatı doğrular niteliktedir.

2008 yılında Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın (TİHV) çalışmaları bir önceki yıllarda da olduğu gibi, çeşitli sıkıntılarla birlikte, 9 Mayıs 2006 tarihinde son biçimi verilen “Gelecek Üç Yıllık Çalışma Programı”ndaki TİHV’nin Öncelikleri ışığında sürdürülmüştür.

Söz konusu üç yıllık programda “...Yukarıda ulusal ve uluslar arası duruma ilişkin yapılan saptamalar ışığında işkencenin devam ettiğini, ... iktidarlarca ihtiyaç duyulduğunda yoğun bir şekilde uygulanabildiğini söylemek mümkündür. Kuşkusuz başvuru sayılarının nisbi azalmasını dinamik olarak hissedip, öngörülerimize dayalı, finansman boyutu dahil re-organizasyon çalışmaları sürdürülmelidir.” denmiş idi.

² Dr. TİHV Genel Sekreteri / Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Koordinatörü

Nitekim, dönem içinde çeşitli gerekçeler ile paylaştığımız gibi, özellikle 1999-2005 arası işkence ile ilgili nispi olumlu mevzuat değişikliklerinin ardından 2006-2008 döneminde yoğunlaşan kaygı verici siyasal ve sosyal gelişmeler, ülkemizde bir yandan başta yaşam hakkı, işkence yasağı, düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere ciddi insan hakları ihlallerine, diğer yandan insan hakları duyarlılığında ciddi bir aşınmaya yol açmaktadır. Ülkede resmi ve sivil geniş toplumsal kesimlere egemen olan otoriter, ayrımcı ve ırkçı zihniyet, muhalif siyasi partilerden sivil toplum örgütlerine, bilim insanlarından insan hakları savunucularına kadar herkes için, kısacası tüm demokratik yaşamımız için yok edici bir tehdit haline gelmiştir. Bu üç yıllık dönemdeki gerek kamu otoritelerin ısrarlı olumsuz söylem ve tutumların, gerekse de yasal mevzuatlarda ki olumsuz düzenlemelerin gündelik uygulamalara olumsuz yansımaları artık pek çok kesim tarafından kabul görmektedir.

Bugün Türkiye’de işkence, önemli bir sorun, dahası son dönemde ağırlık kazanan bir sorun olarak gerçekliğini korumaktadır. Resmi verilerinde gösterdiği gibi ülkede işkence uygulamalarında mağdur ve fail sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Bu artışın sosyolojik olarak anlamı işkencenin kolektifleştiğidir. Zira işkence yapmak ya da görmek gibi insan onurunu zedeleyen ve bir bütün olarak toplumsal yaşamın sıhhatini bozan bir deneyimin sayıca fazla insanın yaşantısına dahil olması, işkencenin bir süre sonra normalleşmesine neden olmaktadır. Böylece işkence, artık toplum dışı bir edim olmaktan çıkıp bizzat toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmekte, meşrulaşmaktadır. Nitekim yukarıda yer verilen Maryland Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen kamuoyu araştırmasında yer verildiği gibi, Türkiye’de ‘teröristlere’ işkence edilmesine izin vermede/göz yumma oranının birkaç yıllık bir sürede % 24’den % 51’e çıkması söz konusu meşrulaştırmanın kaygı verici boyutunu göstermektedir. (www.worldpublicopinion.org, sayfa 3)

Böyle bir atmosferin gündelik yaşamdaki yansımaları kaçınılmaz olarak Tedavi ve Rehabilitasyon Projesi çalışmalarımızda doğrudan kendini göstermiştir. 2006 yılına göre 2007 ve 2008 yıllarındaki yıllık başvuru sayılarındaki nisbi artışın yanı sıra işkence ve kötü muamele uygulamalarının önceki yıllara oranla daha kaba ve vahşice nitelikte olduğu görülmektedir.

Nitekim 2007 yılı içinde TİHV’in beş kentteki (Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir) merkezlerine işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesiyle başvuru yapanların toplamı ile aynı yıl içinde işkence gördüklerini beyan edenlerin sayısında dramatik bir artış gözlemlenmiştir.

2006 yılında işkence ve kötü muamele gördüğü gerekçesi ile TİHV’e başvuran kişi sayısı 337 iken, 2007’de 452, 2008 yılında ise 425’e çıkmıştır.

Başvuru rakamlarındaki bu artışın ötesinde aynı yıl içinde işkence gördüğü için başvuranların sayı ve oranında da artış görülmektedir. 2006 yılında aynı yıl içinde işkence gören başvuru sayısı 222 iken, 2007 yılında yıl içi işkence gören başvuru sayısı 317, 2008 yılında ise 269 olarak gerçekleşmiştir.

Dahası son yıllarda işkencenin önlenmesine yönelik hükümet yetkililerinin “sıfır tolerans” söylemi, özellikle 1999-2005 dönemindeki bazı olumlu yasal düzenlemelere

rağmen, gerçek bir iradeye dönüşmemiş, süreç tersine dönmüş, işkencenin adli, idari ve pratik açıdan cezalandırılmaması eğilimi işkencenin sürmesinde önemli bir etken olmuştur. Başka bir deyişle aslında “işkenceye sıfır tolerans” yerine “işkenceciye tolerans” gösterilmeye devam edilmiştir.

Öte yandan, çeşitli değerlendirmelerimizde 12 Eylül süreci ve ardından süregelen çatışma ortamı nedeniyle yaklaşık bir milyon insanın işkence ve kötü muameleyle maruz kaldığı tespitini yapmaktayız. Bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirdiğimiz bu duruma müdahale etmek, değiştirici ve dönüştürücü bir işlevi yerine getirmek insan hakları ve demokrasi savunucuları olarak ahlaki olarak sorumluluğumuzdur.

Böyle bir yaklaşımın ışığında, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), 1990 yılında, *İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele Davranış ve Cezalandırmalara* maruz kalan kişilere fiziksel ve ruhsal tedavi ve rehabilitasyon hizmeti sağlamak ve insan hakları ihlallerinin dokümantasyonunu yapmak amacıyla kurulmuştur.

TİHV halen Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve İzmir illerindeki beş tedavi ve rehabilitasyon merkezinde işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Mevcut beş tedavi ve rehabilitasyon merkezinde 2009 yılına kadar toplam 11663 işkence görenlere ve onların yakınlarına hizmet sunulmuştur.

Vakfımıza başvuran kişilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarının çözümü için, profesyonel ve gönüllü olarak sayıları yüzlerle ifade edilen sağlık çalışanı, multidisipliner ekipler halinde hizmet sunmaktadır.

Tedavi projesi, tedavi hizmetleri sunmanın yanı sıra, bu hizmetin niteliğinin artmasına yönelik, eğitim, bilimsel araştırma, bilimsel etkinlikler gerçekleştirme çalışmalarını da içermektedir. Bu çerçevede ulusal ve uluslararası çok sayıda toplantı düzenlenmiş ve toplantılara katılmıştır.

Gelecek Üç Yıllık Çalışma Programında “Özellikle işkence konusundaki birikimimizin bilgiye dönüştürülüp ülke içi ve dışı kullanım olanaklarının artırılması önümüzdeki dönem için öncelikli konularımızdan birisi...” hedefi belirlenmiş idi. Bu çerçevede;

- a. Ülkemizde bugün itibari ile başlamış olan esas olarak 4000 hekime yönelik İstanbul Protokolü eğitimi, bu alandaki çalışmalar için pek çok açıdan yol gösterici özelliklere sahiptir. Adli Tıp Kurumu tarafından hazırlanan proje gereğince Sağlık Bakanlığınca sağlanacak kamu görevlisi hekimlere resmen Türk Tabipleri Birliği (fiilen tüm ortamımız) ve IRCT tarafından verilmekte olan bu eğitim projesinde, bu çalışmaların bu noktaya ulaşmasında ve sürmesinde konu ile ilgili bugüne kadar ki çalışmaları nedeniyle TİHV'nin belirleyici rolü ifade edilmelidir.
- b. Yine IRCT ile birlikte 10 ülkede sürdürülen ve eğitim komitesi koordinatörlüğü TİHV tarafından üstlenilen İstanbul Protokolü eğitim projesi çerçevesinde arkadaşlarımız projeye genel katkısının ötesinde özellikle Mısır, Gürcistan, Si Lanka ve Filipinler'deki eğitimlerde önemli rol üstlenmişlerdir.

- c. 2006 yılında “Süddeutsche Akademie für Psychotherapie“ ile birlikte başlatılan TİHV çalışanı ve dışarıdan destek veren psikiyatrist ve psikologlar için oryantasyon semineri ve eğitim programını içeren “Psikoterapi Eğitim Programı” 2008 yılında da sürdürülmüştür.
- d. Bir süredir gündemimizde olan iltica/mülteci konusunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ndeki (BMMYK) görüşmecilere yönelik eğitim programları, yine BMMYK’deki görüşmeciler için tarafımızdan organize edilen “bakımverenlerin bakımı” çerçevesinde supervizyon hizmetleri sunulmaktadır. Dahası işkence gören iltica/mülteci başvuruların değerlendirmelerinin TİHV tarafından yerine getirilmesi ve dahası mültecilik işlemlerinde TİHV’in yer almasına yönelik protokollerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar açısından önemli bir noktaya gelmiştir.
- e. TİHV’in birikimleri göz önüne alınarak IRCT programları çerçevesinde çok sayıdaki meslektaşımızın Tedavi merkezlerinde eğitim programlarına alınmalarının yanı sıra bu dönemde çok sayıda stajyer ve gönüllünün genel merkezde çalışmaları sağlanmıştır. Bu arada Uganda otoriteleri tarafından işkenceye maruz kalan ve Ruanda da yaşayan bir kişinin tedavisinin istek üzerine İzmir Tedavi merkezinde gerçekleştirilmesi not edilmelidir.
- f. Bu dönemde hazırlanan, ülkemizde ve bu boyutu ile dünyada da ilk olma özelliğini taşıyan İşkence Atlası, bu alanda çalışanlara önemli bir katkı sunmaktadır. Türkçesi basılan İşkence Atlası’nın İngilizce basımı hazırlanmaktadır.
- g. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri A.D., İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri A.D., Türkiye Psikiyatri Derneği, Norveç Tabipleri Birliği, Türk Tabipleri Birliği ile birlikte düzenlenen ve beşincisi 7-9 Aralık 2007 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen, Uluslar arası Ruhsal Travma toplantısının önemli bir alt başlığı olan ‘Cezaevlerinde İzolasyon, özel olarak da Tek Başına Tutulma konusunda Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü Manfred Nowak ve pek çok uzman arkadaşın katılımı ile oluşturulan çalışma grubunun hazırladığı bildiri bugün uluslararası düzeyde özel bir çalışma alanı haline gelmiştir. 6. Uluslararası Ruhsal Travma toplantısı ise 11-13 Aralık 2009 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilecektir.

Yine Gelecek Üç Yıllık Çalışma Programında “İşkencenin insan eliyle gerçekleştirilen travma konusunun önemli bir başlığı olması sebebiyle bugüne kadarki birikimimizin özellikle ‘ karmaşık travma ’ başlığında zenginleştirilerek özgül çalışma alanlarının belirlenmesi hedeflenmektedir. Ki bu yaklaşım yukarıda yer verildiği gibi ‘ işkence ve travma alanında Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi ’ çalışmalarının önünü açacaktır ” hedefi belirlenmiş idi.

- a. Bu konunun gelişmesine katkı sunması beklenen projeler hazırlanmıştır.
- b. Özellikle pek çok kurum ile birlikte düzenlenen ve altıncısının 11-13 Aralık 2009 tarihinde yine İstanbul’da gerçekleştirilecek olan Uluslar arası Ruhsal Travma toplantıları ortamı bu yaklaşımın hayata geçirilmesinde önemli imkan sunmaktadır.

Gelecek Üç Yıllık Çalışma Programında yer verildiği şekilde: “Bu çalışmalar bir yandan Orta Doğu bölgesinde, öte yandan da başta Avrupa olmak üzere diğer bölgelerdeki ortak çalışmalarımızın zenginleşmesine olanak sağlayacaktır” bir başka hedef idi. Bu çerçevede;

- a. Yukarıda değinilen 5. ve 6. Uluslar arası Ruhsal Travma toplantıları ortamı söz konusu ortak çalışmaların zenginleşmesine katkı sunmaktadır.
- b. Bir süredir gündemimizde olan ve 4. ve 5. Uluslar arası Ruhsal Travma toplantılarının özel bir başlığı olan Ortadoğu'ya yönelik ‘Barış için Sağlıkçılar Köprüsü’ perspektifi, özellikle Ortadoğu’da ilişki içinde olduğumuz kişi ve kurumlarca, önemli ölçüde kabul görmüş, heyecan uyandırmıştır. Bu konuda bizimle birlikte çalışmak arzusunda olan IFHHRO ve Norveç Tabipleri Birliği’nin yanı sıra Türk Tabipleri Birliği ile birlikte ilk somut plan geliştirme amaçlı toplantı toplantısı 27-30 Ekim 2009 tarihinde Türkiye gerçekleştirilecektir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri çalışmalarının güncel değerlendirmesini yapmayı amaçlayan bu rapor, aynı zamanda Türkiye’de söz konusu problemi daha iyi anlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ülkemizde işkenceye karşı, tüm dünyanın takdirle karşıladığı, ciddi ve nitelikli bir mücadele yürütülmektedir. TİHV çalışmaları da, ülkenin değişik kentlerinde ortak bir amaç için çalışmalar yapan, sağlık çalışanı ve insan hakları savunucusu yüzlerce duyarlı insanın eseridir. Bu mücadelede, başta insan hakları hareketinin tüm unsurları olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden, düşünce ve uzmanlık alanlarından çok sayıda kişi ve kuruluşun önemli payı ve emeği bulunmaktadır.

Elbette asıl büyük pay, maruz kaldıkları insanlık dışı uygulamalara karşın “ben işkence gördüm!” diyebilenlere aittir.

İşte bu nedendir ki, her şeye karşın geleceğe umutla bakabilmekte ve “Yalnız değiliz; İşkencesiz bir dünya için hep birlikteyiz” diyebiliyoruz.

Bu çalışmalara katkıda bulunan, bizi yalnız bırakmayan tüm dostlarımıza, çalışmalarımıza başından bu yana destek veren başta İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği olmak üzere ilgili tüm kurumlara, şükranlarımızı sunarız.

Ankara, Eylül 2009

**TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon
Merkezleri Raporu**

**2008
Değerlendirme Sonuçları**

TİHV TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2008 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI³

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) 1990 yılından bu yana resmi ya da resmi olmayan gözetli/alıkonulma ya da cezaevi yaşantısı sırasında görmüş oldukları işkence ve kötü muamele nedeniyle sağlığı bozulmuş olan kişilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal bütünlük içerisinde tedavi ve rehabilitasyonlarını sağlamaya çalışmaktadır. İşkencenin bireyin yakın çevresini de etkileyebildiğini bugüne kadar yaşadığımız deneyimler ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur. Bu nedenle işkence görenlerin yakınlarının travmatik süreçlerle ilişkili tıbbi sorunlarının çözümü de üstlenilmektedir.

TİHV, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarını Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Diyarbakır illerindeki temsilcilikleri aracılığıyla sürdürmektedir. Bu merkezlerde, pratisyen hekim/aile hekimi, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı ve tıbbi sekreterlerden oluşan ekipler, işbirliği içerisinde buldukları her branştan uzman hekimlerle birlikte çalışmalarını yürütmektedir. Tedavi süreci her aşamasında merkezlerde bulunan ekipler tarafından koordine edilmektedir. Çalışmaların sonuçları ve değerlendirmeler, yıllık raporlar halinde dokümanite edilerek kamuoyuna sunulmaktadır.

TİHV tarafından, temsilciliklerinin olmadığı iller ve çevresinde yaşayanların da, tedavi ihtiyacını karşılayabilmek için, Gaziantep, Urfa, Hatay, Malatya ve Adıyaman illeri üzere başlatılan “5 Şehir Projesi”, yerel tabip odaları, İHD şubeleri, barolar ve diğer sivil toplum örgütleri ile yürütülen işbirliği ile ülkenin oldukça büyük bölümünde sürdürülmektedir. Proje çalışmaları ile merkezlerin bulunmadığı bu bölgelerde, işkence uygulamalarına maruz kalanlara, çalışmalar konusunda bilgilendirme yapılmakta, tedavi hizmetlerine ulaşabilmeleri için sosyal ve mali destek sağlanmaktadır.

³ Rapor, TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerinden elde edilen verilere dayanarak hazırlanmıştır. TİHV, Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuru sayısı ile ülkedeki toplam işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalanların sayısı arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını kuruluşundan bugüne kadar hep ifade etmiştir. Ancak bu durum, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalan TİHV başvurularının yıllara göre istatistiksel dağılımının oldukça anlamlı göstergeler olarak değerlendirilebilecek veriler olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

TİHV işkence göreni tedavi etmeyi insan olmanın gereği ve sağlık çalışanının etik bir sorumluluğu olarak algılayan farklı branşlardan ve mesleklerden sağlık çalışanlarının multidisipliner çalışmalarının koordine edildiği bir insani-tıbbi kurumsallaşma yaratmıştır.

2008 yılında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine 425 kişi başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruların 28'i işkence gören kişilerin yakınlarıdır. Bu değerlendirmede işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran 397 kişiyle yapılan görüşme ve tıbbi incelemelerden elde edilen bilgiler ele alınmıştır.

2008 yılında başvuran 425 kişiyle birlikte kurulduğundan bu yana TİHV'ye başvuruların sayısı 11663'e yükselmiştir. Kuşkusuz oldukça yüksek olan bu rakam Türkiye'de işkence görenlerin oldukça küçük bir bölümünü oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Değerlendirmemizde kullanılan veriler, TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerinde çalışan hekim ve sosyal hizmet uzmanları ile konsültan hekimlerin başvurularla yaptıkları görüşme, muayene ve diğer tanısal incelemeler sonucunda elde edilmiştir.

Toplanan bilgiler, veri toplama amacıyla geliştirilen başvuru dosyalarında ve formlarda bir araya getirilerek "Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başvuru Kayıt Uygulaması" adlı özel olarak geliştirilmiş bir bilgisayar programına girilmiştir. Veriler bu programda toplanan bilgilerin gerekli veri işleme ve istatistik programlarına aktarılmasıyla analiz edilmiştir.

Değerlendirme iki ana bölüm halinde gerçekleştirilmiştir. Birinci ana bölümde değerlendirme kapsamındaki 397 başvurunun tamamından elde edilen veriler incelenmiş, ikinci ana bölümde ise bu başvurulardan 2008 yılı içinde gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirten 258 kişiden elde edilen bilgiler ayrıca değerlendirilmiştir. Başvurularımız içinde o yıl içinde işkence görenlerle ilgili verilerin karşılaştırılması, bu konuda ülkemizdeki gelişmeleri değerlendirmemize daha somut katkıda bulunabilecektir.

İki ana bölümde yapılan bu değerlendirmelerin birinci alt bölümünde başvuruların sosyal ve demografik özellikleri ele alınmış, ikinci alt bölümünde işkence ve kötü muamele öykülerinde elde edilen sonuçlar çözümlenmiş, üçüncü alt bölümünde başvuruların tıbbi süreçleri değerlendirilmiş olup birinci ana bölümün son alt bölümünde ise tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizde bu başvuruların sağlık durumları, rahatsızlıkları ve bunların nedenleri ile tedavi-rehabilitasyon çalışmalarının sonuçları verilmiştir.

Başvurulardan elde edilen bilgilerin değerlendirilmesine geçmeden önce, aşağıda başvuru sayılarının başvurunun yapıldığı TİHV temsilciliklerine ve aylara göre dağılımı, 2008 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran kişilerin sayısı ve dağılımı ile başvuruların TİHV'ye başvurularında yönlendirici olan bilgi kaynakları verilmektedir.

Başvuru Sayıları ve Dağılımı

2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerine işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek 397 kişi başvurmuştur. Ayrıca 28 kişi işkence gören kişilerin yakını olarak tedavi görme talebiyle başvuruda bulunmuş olup, bu kişiler değerlendirme dışı tutulmuştur. 2008 yılı başvurularının temsilciliklere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. 2008 yılı başvurularının TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı

Temsilcilik	İşkence Gören Sayısı	İşkence Gören Yakını Sayısı	Toplam Başvuru Sayısı
Adana	139	6	145
Ankara	11	1	12
Diyarbakır	35	5	40
İstanbul	129	4	133
İzmir	83	12	95
Toplam	397	28	425

Değerlendirme kapsamına alınan toplam 397 başvuru içinde 2008 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran kişi sayısı 258’dir. 2006 yılında yıl içinde işkenceye maruz kalan başvuru sayısı 222, 2007’de 310 idi. 2008 yılında başvuranların tedavi ve rehabilitasyon merkezine göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

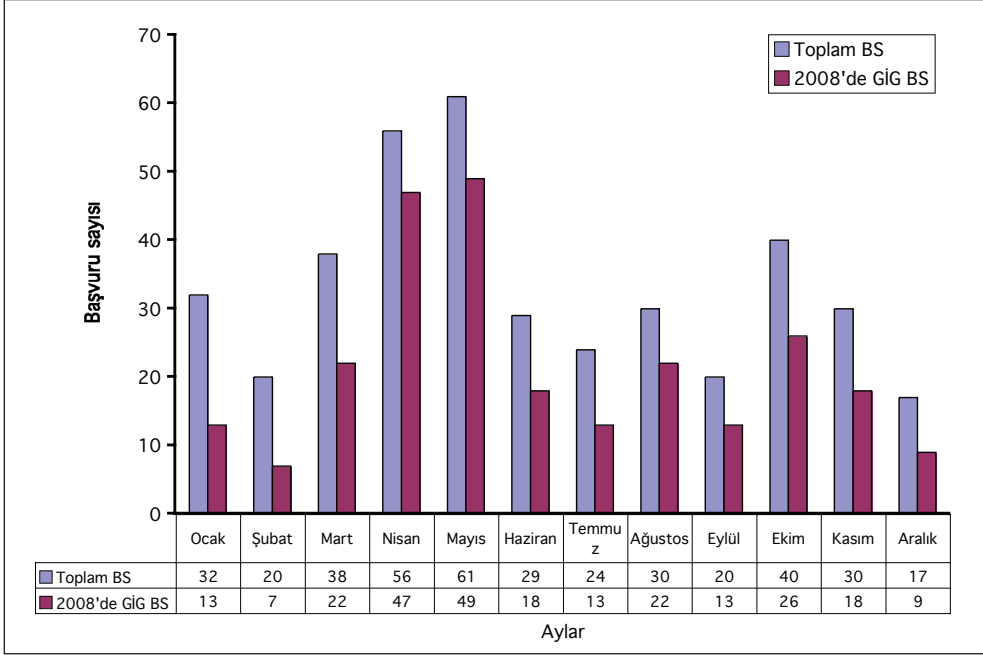
Tablo 2. 2008 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirterek başvuran kişilerin TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı ve toplam başvuru sayısına oranı

Temsilcilik	2008’de İşkence Gören Başvuru Sayısı	Toplam Başvuru	Toplam Başvuruya Oranı (%)
Adana	103	139	74,1
Ankara	4	11	36,4
Diyarbakır	15	35	42,9
İstanbul	89	129	69,0
İzmir	47	83	56,6
Toplam	258	397	64,7

Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerimize yapılan başvuruların aylara göre dağılımı Grafik 1’de verilmiştir. Başvuru sayısının yılın ilk altı ayında (236 kişi), ikinci altı ayına (161 kişi) göre biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu yükseklik, yılın

ilk altı ayında 2008 yılı içinde işkence görüp başvuruda bulunanların sayısının oldukça fazla olmasına bağlıdır. Yılın ilk altı ayında 156 kişi 2008 yılı içinde işkence gördüklerini beyan ederek başvurmuştur.

Grafik 1. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin aylara göre dağılımı.

Başvuruları TİHV'ye başvurmaya yönlendiren kişi ve kurumlar ele alındığında İnsan Hakları Derneği'nin yönlendirmesiyle başvuranların en fazla sayıda olduğu, bunu demokratik örgüt ve partiler kanalıyla ve bir yönlendirme olmadan doğrudan başvuranların ve diğer TİHV başvurularının yönlendirmesiyle gelenlerin izlediği görülmektedir. Başvuruların TİHV ile ilgili bilgilendirme kaynaklarının dağılımı tüm başvurular ve 2008 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtenler için Tablo 3'de verilmiştir.

I- TÜM BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- SOSYAL VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1- Yaş ve Cinsiyet:

Başvuruların yaşları 13 ile 72 arasında değişmektedir. Bu yıl başvuruların yaş ortalaması ise $32,0 \pm 11,3$ 'dir. 18 yaş ve altında 36 başvuru bulunmaktadır (%9,1). Bu tablo başvurularımızın başvurdukları yıldaki yaşlarını ifade etmekte olup, işkence gördüğü yaşı, doğal olarak, doğrudan yansıtmamaktadır. Geçen yıllar

Tablo 3. TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin tamamı ve 2008 yılında gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını belirtenler için bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılım.

Başvuru Yolu	Tüm Başvurular	%	2008'de GİG	%
İHD Kanalıyla	123	28,9	86	33,3
Demokratik Örgüt ve/veya Partiler Kanalıyla	81	19,1	49	19,0
Doğrudan	80	18,8	44	17,1
TİHV Başvurularının Önerisiyle	62	14,6	24	9,3
TİHV Çalışanlarının Önerisiyle	50	11,8	38	14,7
Avukatlar Yoluyla	19	4,5	14	5,4
TİHV Gönüllülerinin Önerisiyle	9	2,1	3	1,2
Basın Aracılığıyla	1	0,2	0	0,0
Toplam	425	100,0	258	100,0

karşılaştırıldığında 18 yaş altı başvuruların hem sayısı, hem de oran olarak yaklaşık olduğu görülmektedir (2007'de 0-18 yaş başvuru sayısı 41, oranı %9,4 idi).

Geçtiğimiz yıllarla karşılaştırıldığında 30 yaş üzerinde belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Geçen yıla göre aynı yıl içinde işkence görerek başvuranların oranı yaklaşık %10 daha düşüktür. Yani daha önceki yıllarda işkence görüp 2008 yılı içinde başvuranlar (kronik olgular) göreceli olarak yüksektir. 2007 ve 2008 yıllarında başvuranların yaş ortalamasının çok değişmemiş olmasına karşın yaş gruplarının dağılımında ileriye doğru bir kayma gözlenmektedir.

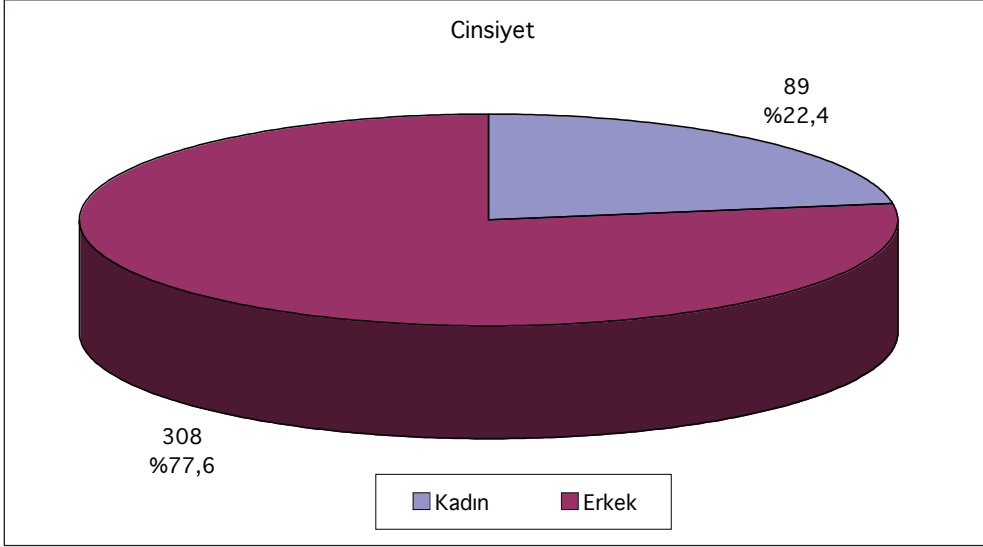
Başvuruların yaklaşık yarısı (%45,8) 30 yaşının üzerindedir. Başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı.

Yaş Grubu	Başvuru Sayısı	%
0-18	36	9,1
19-25	83	20,9
26-30	96	24,2
31-35	51	12,8
36-40	43	10,8
41-45	35	8,8
46 ve üstü	53	13,4
Toplam	397	100,0

Başvuruların 308'i erkek (%77,6), 89'u kadındır (%22,4) (Grafik 2). Kadın-erkek oranı yıllar içinde ufak değişiklikler gösterse de genelde yaklaşık 1/3'e yakın değerlerdedir.

Grafik 2. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımı.

2- Doğum yeri:

Başvurular arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde doğanların yaklaşık eşit sayıda olduğu görülmekte ve ikisinin toplamı başvuruların yarısından fazlasını (%55,7) oluşturmaktadır. Üçüncü sırada Akdeniz Bölgesi doğumluları (%15,9) görmekteyiz. Marmara Bölgesi doğumlular %7,1, Ege Bölgesi doğumlular %6,5 ve İç Anadolu Bölgesi doğumlular %6,0'ını oluşturmaktadır. Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı Grafik 3'de verilmiştir.

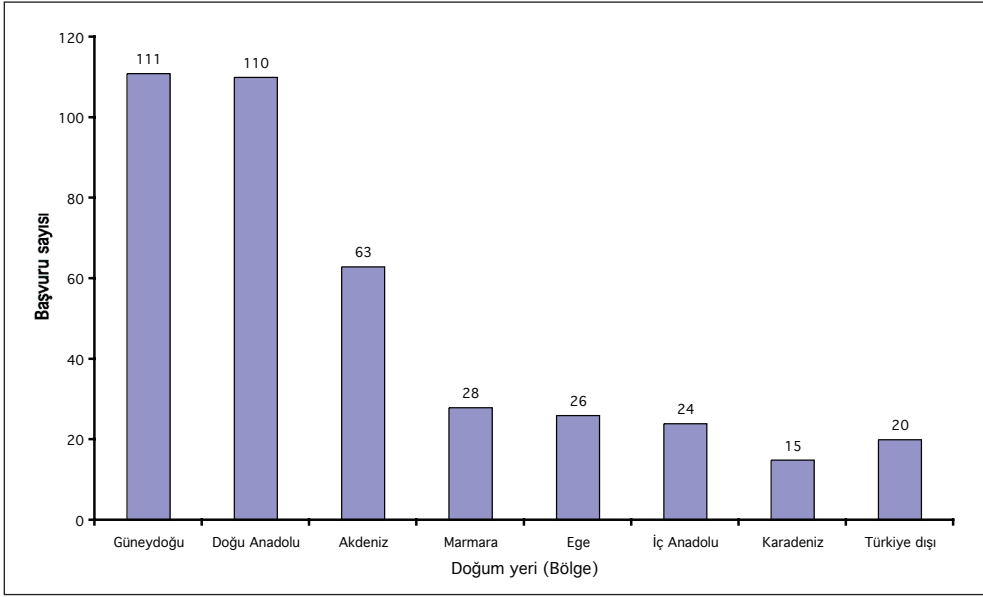
Doğum yerleri il düzeyinde ele alındığında başvurular arasında en fazla Adana (35 kişi, %8,8), Mardin (30 kişi, %7,6), Diyarbakır (29 kişi, %7,3), İstanbul (22 kişi, %5,5) ve İzmir (21 kişi, %5,3) doğumlu kişilerin bulunduğu görülmektedir.

Geçen yıllarda da olduğu gibi doğum yerlerine göre dağılımda görülen Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi yüksekliğinin nedenleri arasında işkence görenler arasında Kürt kökenli yurttaşların fazla sayıda olması düşünülebilir. Bu veri bu bölgelerde yaşayanların etnik kimliklerine yönelik siyasi baskı ve işkence uygulamalarının sadece doğdukları yerlerde değil göç edip yaşadıkları yerlerde de sürdüğüne ilişkin iddiaları destekleyen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

3- Öğrenim ve iş-meslek durumu:

Başvuruların 193'ü (%48,6) ortaokul ya da lise mezunu, 129'u (%32,5) ilkököl mezunu ya da okuryazar, 49'u (%12,3) üniversite mezunu ya da üniversiteden

Grafik 3. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımı.

terktir. Başvuruların 26'sının (%8,1) okuma yazması yoktur. Başvuruların öğrenim durumlarının daha ayrıntılı dağılımı Tablo 5'de verilmiştir. Halen ilköğretim öğrencisi olan 8 kişi de mezun olmadıkları için okuryazar ya da ilkokul mezunu ve üniversite öğrencisi olan 36 kişi de lise mezunu olarak değerlendirilmiştir. Aşağıda verilen dağılımın buna göre değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Tablo 5. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin öğrenim durumlarına göre dağılımı.

Öğrenim Durumu	Başvuru Sayısı	%
Okuryazar Değil	26	6,6
Okuryazar	32	8,1
İlkokul Mezunu	97	24,4
Ortaokul Mezunu	72	18,1
Lise Mezunu	121	30,5
Yüksekokul-Üniversite Terk	12	3,0
Yüksekokul-Üniversite Mezunu	37	9,3
Toplam	397	100,0

Başvuruların iş durumları incelendiğinde 198 kişinin (%49,9) görüşme yapıldığı sırada işsiz olduğu görülmektedir. 36 kişi (%9,1) üniversite, 8 kişi ise (%2,0) ilk veya orta öğrenim öğrencisidir. Başvurular arasında ayrıca 7 (%1,8) basın mensubu bulunmaktadır.

Başvurular arasında işsiz oranı geçen yıla göre yaklaşık %10 artmıştır (2007'de başvuruların %40,0'ı işsizdi). Bu yıl özellikle üniversite öğrencisi ve ilk ve orta öğrenim öğrencilerinde önmeli oranda azalma dikkati çekmektedir. Diğer gruplarda ise artma ya da azalma yönünde hafif değişiklikler de vardır. (üniversite öğrencisi ve ilk-orta öğrenim öğrencileri için 2007'de toplam başvuru içindeki oranlar sırasıyla %19,3 ve %5,5'dir). Topladığımız veriler içinde İşsiz sayısındaki %10'luk artışını açıklayacak bulguya rastlanmamıştır. Ancak 2008 yılında ülke genelindeki işsizliğin artmasının payı olabilir.

Başvurularımız arasında işsizliğin bu kadar sık olmasının nedenleri arasında cezaevi süreçleri nedeniyle işten atılmalar, öğrenimin yarıda kalması, iş başvurusunda ve işe kabülde karşılaşılan güçlükler sayılabilir.

Öğrencilerin dağılımına bakıldığında, yaş grupları dağılımında verilen ve 0-18 yaş grubunda yer alan 36 kişiden 8'inin ilk-orta öğretim öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaş grubundaki başvuruların eğitimlerine devam etmediklerini göstermesi açısından anlamlı bulunmuştur.

Başvuruların iş durumları ayrıntılı olarak Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin iş-meslek durumlarına göre dağılımı.

İş veya Meslek	Başvuru Sayısı	%
İşsiz	198	49,9
Üniversite Öğrencisi	36	9,1
Ev Kadını	27	6,8
Özel Sektörde Sanayi İşçisi	26	6,6
Esnaf, Turizmci vb. (dükkan, büro vb. Kendi işinde çalışıyor)	20	5,0
Sivil Toplum Kuruluşunda Çalışan	18	4,5
Özel Sektörde Büro İşİ (sekreter, muhasebeci, bankacı vb.)	13	3,3
Seyyar Satıcı	12	3,0
İnşaat İşçisi	10	2,5
İlk ve Orta Öğretim Öğrencisi	8	2,0
Gazeteci	7	1,8
Avukat	5	1,3
Emekli	5	1,3
Sanatçı	3	0,8
Çiftçi, Balıkçı, vb.	2	0,5
Tarım işçisi	2	0,5
Kamu Kuruluşunda Büro İşİ (Sekreter, Bankacı vb.)	2	0,5
Kamu Kuruluşunda Sanayi İşçisi	1	0,2
Öğretmen	1	0,2
Hemşire	1	0,2
Toplam	397	100,0

B- İŞKENCE SÜRECİ:

2008 yılında TİHV'ye işkence ve kötü muamele gördüklerini belirterek başvuran 397 kişinin son işkence gördükleri yıla bakıldığında 276 kişinin 2008 yılında, 85 kişinin 2004-2007 yılları arasında, 14 kişinin 1999-2003 yılları arasında, 22 kişinin ise 1998 ve öncesinde işkenceye maruz kaldığı görülmektedir. Başvuruların belirttikleri son işkence tarihinin yıllara göre dağılımı Tablo 7'de verilmektedir.

2008 yılında işkence gören 276 başvuru arasında, son işkence uygulamasına cezaevinde maruz kalan 18 kişi dışında kalan 258 başvurudan elde edilen bilgiler ikinci ana bölümde ayrıca ele alınmıştır.

Tablo 7. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin belirttikleri son işkence tarihinin yıllara göre dağılımı.

Son İşkence Tarihi	Başvuru Sayısı
1998 ve öncesi	22
1999	1
2000	3
2001	2
2002	2
2003	6
2004	8
2005	13
2006	17
2007	47
2008	276
Toplam	397

1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci:

2008 yılında TİHV'ye başvuranların 322'ü (%81,1) siyasi nedenlerle, 72'si (%18,1) adli nedenlerle, üç kişi ise (%0,8) sığınmacılık nedeniyle işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Adli nedenlerle gözaltına alınan kişilerin başvurularımız arasındaki oranı her geçen yıl bir öncesine göre artış göstermektedir. (2004'de %8,6, 2005'de %5,2, 2006'da 11,7 ve 2007'de 13,8). Yine de insan hakları örgütlerinin yayınladığı raporlardan edinilen bilgiler, adli nedenler ile gözaltına alınan ve işkence gören bir çok kişinin salıverilmeden önce suç duyurusunda bulunmamaları ya da bir insan hakları örgütüne başvurmamaları yolunda ya da benzeri şekillerde tehdit edilmeleri nedeniyle bu sayının gerçek rakamlardan çok daha düşük olduğunu düşündürmektedir. Bu kişilere gerekli yasal bilgilendirmenin yapılması ve destek sağlanması durumunda sayının daha da artabileceği beklenmektedir.

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sürelerinin dağılımına bakıldığında 236 kişinin (%59,4) 24 saatten az, 116 kişinin (%29,2) 1-4 gün, 24 kişinin (%6,1) 5-15 gün, 7 kişinin (%1,8) 16-30 gün gözaltında kaldığı görülmektedir.

2008 yılı içinde işkence görenlerin değerlendirmesini yaptığımız ikinci bölümde daha açık görüleceği gibi önceki yıllara göre gözaltı süresinde belirgin azalma gözlenmektedir. Ancak, bu gelişme ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 5/3 de tanımlanan “kişinin hemen yargı önüne çıkarılma gereği” hükmünün sağlanamadığı açıktır. Ayrıca kayıt dışı kısa süreli gözaltına alma uygulamaları, gözaltı uygulamalarına yönelik gelişmelerin işkencenin önlenmesi için yeterli olmamasının nedenlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Son gözaltı sürelerinin dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sürelerine göre dağılımı.

Son Gözaltı Süresi	Başvuru Sayısı	%
24 saatten az	236	59,4
24-48 saat	64	16,1
49-72 saat	34	8,6
73-96 saat	18	4,5
5-7 gün	13	3,3
8-15 gün	11	2,8
16-30 gün	7	1,8
1 aydan fazla	10	2,5
Hatırlamıyor/Bilinmiyor	4	1,0
Toplam	397	100,0

Başvuruların gözaltına alındıkları yerler incelendiğinde 243 kişinin (%61,2) sokaktan veya başka bir açık alandan, 83 kişinin (%20,9) evden, 22 kişinin (%5,65) ise resmi bir kurumdan gözaltına alınmış olduğu görülmektedir. Sokaktan ve açık alandan gözaltına alma oranının yüksekliği ile ilgili deneyimlerimiz, bu tür uygulamaların kayıt dışı gözaltına alma uygulamalarını kolaylaştırdığını göstermektedir. Sokaktan ve başka bir açık alandan gözaltına alınanların sayısının yüksekliği için toplantı ve gösteri özgürlüğünün kısıtlanması ve kullanılmaması için harcanan çabanın sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Başvuruların son gözaltına alındıkları yerlerin dağılımı Tablo 9’da verilmiştir.

Başvuruların gözaltına alındıkları saat dağılımı Tablo 10’da verilmiştir. Başvuruların büyük çoğunluğu (%68,8) gündüz saatlerinde gözaltına alınmışken %12,8’i gece yarısından sonra gözaltına alınmıştır. Bu dağılımın 2008 yılı içinde gözaltına alınanlar için nasıl olduğuna ve buna ilişkin yoruma ikinci ana bölümde yer verilecektir.

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sırasında işkence gördükleri yerlerin dağılımına bakıldığında 150 kişinin (%37,8) emniyet müdürlüğünde, 72 kişinin (%18,1) sokakta veya açık alanda, 61 kişinin ise (%15,4) polis karakolunda işkence gördüğü anlaşılmaktadır. Bu konunun güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesinde yarar olacağı için yoruma ikinci bölümde yer verilecektir. Emniyet müdürlüklerinin geçen

Tablo 9. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözüaltına alındıkları yerlere göre dağılımı.

Son Gözüaltına Alındığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Sokaktan veya açık alandan	243	61,2
Evden	83	20,9
Resmi kurumdan	22	5,6
Kurumdan (dergi, dernek vb.)	16	4,0
İşyerinden	10	2,5
Diğer	19	4,8
Hatırlamıyor/Bilinmiyor	4	1,0
Toplam	397	100,0

Tablo 10. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözüaltına alındıkları saate göre dağılımı.

Son Gözüaltına Alındığı Saat	Başvuru Sayısı	%
08:00-18:00	273	68,8
18:00-24:00	69	17,4
24:00-08:00	51	12,8
Hatırlamıyor/Bilinmiyor	4	1,0
Toplam	397	100,0

yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer alması uzun yıllardır işkence uygulamalarının daha çok üst düzey merkezlerde, genellikle eğitilmiş özel sorgulama ekipleri tarafından yapıldığı görüşünü desteklemektedir. Ayrıca sokakta ve açık alanlarda ya da polis karakollarında işkence gördüğünü belirten başvurularımızın büyük bölümünün 2008 yılı içinde bu uygulamalara maruz kaldığı göz önüne alınırsa emniyet müdürlüklerinin oranı geçmiş yıllar içinde daha da yüksek bulunacaktır.

İşkence yapılan yere göre dağılım Tablo 11’de verilmiştir.

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin bölgesel dağılımına bakıldığında Marmara Bölgesi’nin başta geldiği, bunu Akdeniz ve Ege bölgelerinin izlediği görülmektedir (Tablo 12).

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin dağılımına iller bazında bakıldığında ise İstanbul, Adana, İzmir, Hakkari, Diyarbakır ve Van’ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. İşkence uygulanan yerler arasında Marmara Bölgesi ve özellikle İstanbul’un ağırlıklı olarak yer alması, 2008 yılında yaşanan işkence olgularıyla ilgili olduğundan konuyla ilgili yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

Gözüaltında işkence yapılan yerin illere göre dağılımında ikiden fazla olgunun görüldüğü iller Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 11. 2008 yılı içinde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında işkence gördüğü yerlere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Yer	Başvuru Sayısı	%
Emniyet Müdürlüğünde	150	37,8
Sokakta veya açık alanda	72	18,1
Polis Karakolunda	61	15,4
Jandarma Komutanlığında	16	4,0
Jandarma Karakolunda	13	3,3
Araç içinde	15	3,8
Evde/İşyerinde	12	3,0
Diğer	16	4,0
Bilmiyor/Hatırlamıyor	4	1,0
Boş*	38	9,6
Toplam	397	100,0

*Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltılarda ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır).

Tablo 12. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Bölge	Başvuru Sayısı	%
Marmara Bölgesi	112	28,2
Akdeniz Bölgesi	97	24,4
Ege Bölgesi	68	17,1
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	50	12,6
Doğu Anadolu Bölgesi	17	4,3
İç Anadolu Bölgesi	9	2,3
Karadeniz Bölgesi	1	0,3
Türkiye Dışı	19	4,8
Boş*	24	6,0
Toplam	397	100,0

*Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltılarda ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır).

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı merkezlere ayrıntılı olarak bakıldığında Adana Terörle Mücadele Şubesi'nin çok sayıda olayla dikkati çektiği, ayrıca Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Mersin Terörle Mücadele Şubelerinin (TMS) ve Gebze, Adana (Güvenlik Şube ve Çocuk Şubesi), Yüksekova Emniyet Müdürlüğü'nün de işkence olaylarının en yoğun yaşandığı yerler olarak göze çarptığı görülmektedir. Aşağıdaki tablo Adana'da görülen 61 olayın 53 tanesinin 2008 yılı içinde gerçekleştiği göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

Tablo 13. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında işkence gördükleri yerin illere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü İl	Başvuru Sayısı	%
İstanbul	110	27,7
Adana	77	19,4
İzmir	61	15,3
Hakkari	17	4,3
Diyarbakır	16	4,0
Van	15	3,8
Mersin	9	2,3
Ankara	8	2,0
Gaziantep	6	1,5
Hatay	6	1,5
Aydın	4	1,0
Antalya	3	0,8
Şırnak	3	0,8
Siirt	2	0,5
Batman	2	0,5
Elazığ	2	0,5
Adıyaman	2	0,5
Diğer	11	2,8
Türkiye Dışı	19	4,8
Boş*	24	6,0
Toplam	397	100,0

*Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltılarda ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmuşlardır).

Son işkencenin yaşandığı merkezler arasında üçten fazla olgu görülenler Tablo 14'de verilmiştir.

Başvuruların son gözaltında gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 15'de verilmiştir (Bu değerlendirme 397 kişi arasında son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen 20 kişi dışında kalan 377 kişi üzerinden yapılmıştır). Bu konunun da güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesinde yarar olacağı için yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

Bu tabloda, ilk sıralarda yer alan yöntemlerden dayak dışında kalanların sadece psikolojik yöntemler olduğuna dikkat çekmek gerekiyor. İşkencenin gerçek amacının kişinin bir ruhsal bütünlüğüne yönelik bir travma olduğu açık olarak görülüyor.

Tablo 14. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaşadıkları son işkencenin yapıldığı merkezlere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Merkez	Başvuru Sayısı	%
Adana TMSŞ	43	10,8
İzmir Bozyaka TMSŞ	14	3,5
Beyoğlu Polis Karakolu	13	3,3
Ankara TMSŞ	9	2,3
İstanbul TMSŞ	8	2,0
Mersin TMSŞ	8	2,0
Adana Güvenlik Şube Müdürlüğü	6	1,5
Diyarbakır TMSŞ	6	1,5
Van TMSŞ	6	1,5
Adana Çocuk Şubesi Müdürlüğü	5	1,3
Gebze Emniyet Müdürlüğü	5	1,3
İzmir Yamanlar Polis Karakolu	5	1,3
Diyarbakır 10 Nisan Polis Karakolu	4	1,0
İncirlik Jandarma Karakolu	4	1,0
Yüksekova Emniyet Müdürlüğü	4	1,0
İstanbul Fatih Polis Karakolu	3	0,8
İstanbul İstinye Polis Karakolu	3	0,8
Adana Temel Cingöz Jandarma Kom.	3	0,8
Diğer Emniyet Müdürlüğü ve TMSŞ	40	10,0
Diğer Polis Karakolu	29	7,3
Diğer Jandarma Kamutanlığı	14	3,5
Diğer Jandarma Karakolu	6	1,5
Türkiye Dışında İşkence Görenler	19	4,8
Diğer	11	2,8
Bir Merkezde İşkence Görmeyenler*	103	25,9
Boş**	24	6,0
Bilmiyor/Hatırlamıyor	2	0,5
Toplam	397	100,0

*Sokakta veya açık alanda, evde, araç içinde ve diğer yerlerde işkence görenler.

**Son yaşadığı gözaltı sırasında işkence görmeyen kişiler (önceki gözaltılarda ya da cezaevinde yaşadıkları işkence nedeniyle başvurmışlardır).

Tablo 15. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözü altında gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı.

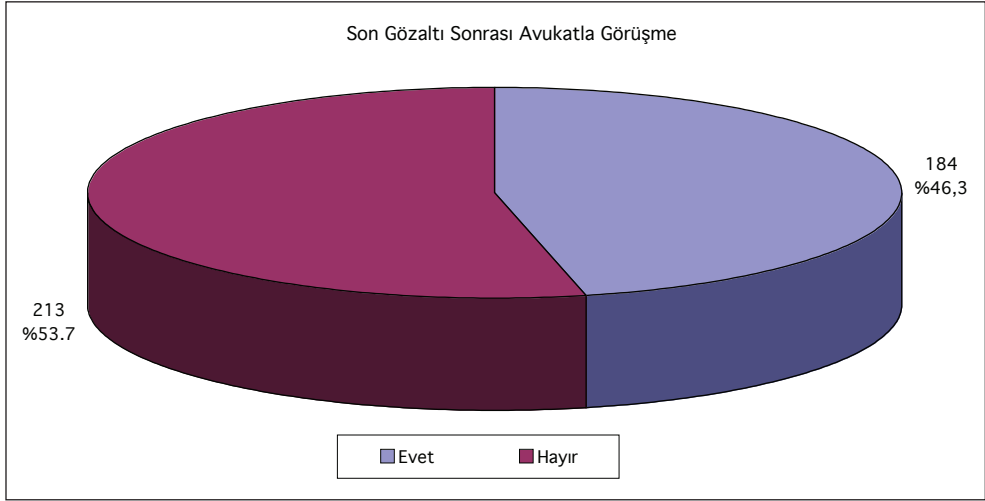
İşkence yöntemi	Başvuru sayısı	%
Hakaret	324	86,9
Dayak	287	76,9
Aşağılama	234	62,7
Kendisine Yönelik Diğer Tehditler	207	55,5
Öldürme Tehdidi	121	32,4
Anlamsız İstemlere İtaat Etmeye Zorlama	111	29,8
Aşırı Fiziksel Aktiviteye Zorlama	86	23,1
İşkenceye Görsel/İşitsel Tanıklık Ettirme	81	21,7
Yeme İçmenin Kısıtlanması	81	21,7
Yakınlarına Yönelik Tehditler	76	20,4
Soğuk Ortamda Bekletme	75	20,1
Kimyasal Maddelere Maruz Bırakma	72	19,3
İşeme ve Dışkılamanın Engellenmesi	70	18,8
Uyutmama	68	18,2
Diğer Pozisyonel İşkenceler	68	18,2
Hücrede Tecrit	60	16,1
Cinsel Taciz	59	15,8
Vücudun Tek Bir Noktasına Sürekli Vurma	55	14,7
Saç, Sakal, Bıyık Yolma	45	12,1
Gözbağı	44	11,8
Soyma	42	11,3
Yakınlarının Yanında İşkence Yapma	35	9,4
Havasız Bırakma	29	7,8
Gürültülü Müzik ve Marş Dinletme	24	6,4
Basınçlı/Soğuk Su	23	6,2
Elektrik	18	4,8
Haya Burma	18	4,8
Falaka	17	4,6
Askı	16	4,3
Yalancı İnfaz	15	4,0
Ajanlık Teklifi	10	2,7
Yakma	9	2,4
Tecavüz	3	0,8
Zorla Tıbbi Müdahale	1	0,3
Makat Araması	1	0,3
Diğer	59	15,8
Toplam	2544	6,8*

* Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı

2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar:

2008 yılındaki başvuruların 184'ü (%46,3) yaşadıkları son gözaltı sırasında bir avukatla görüşebildiklerini bildirmişlerdir (Grafik 4). Bu konunun da güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesinde yarar olacağı için yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

Grafik 4. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltında avukatla görüşebilme oranları.

Yaşadıkları son gözaltı sonrasında savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılan başvuru sayısı 143'tür (%36,0). 117 başvuru (%29,5) çıkarıldıkları savcılık ya da mahkeme tarafından serbest bırakılmıştır (Tablo 16). Bu sayılar, yıllardır gözaltı uygulamasının keyfilikliğini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 16. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası durumlarına göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Durum	Başvuru Sayısı	%
Tutuklandı	135	34,0
Savcılıktan ya da Mahkemeden Serbest Bırakıldı	117	29,5
Savcılığa Çıkarılmadan Serbest Bırakıldı	143	36,0
Bilmiyor / Hatırlamıyor	2	0,5
Toplam	397	100,0

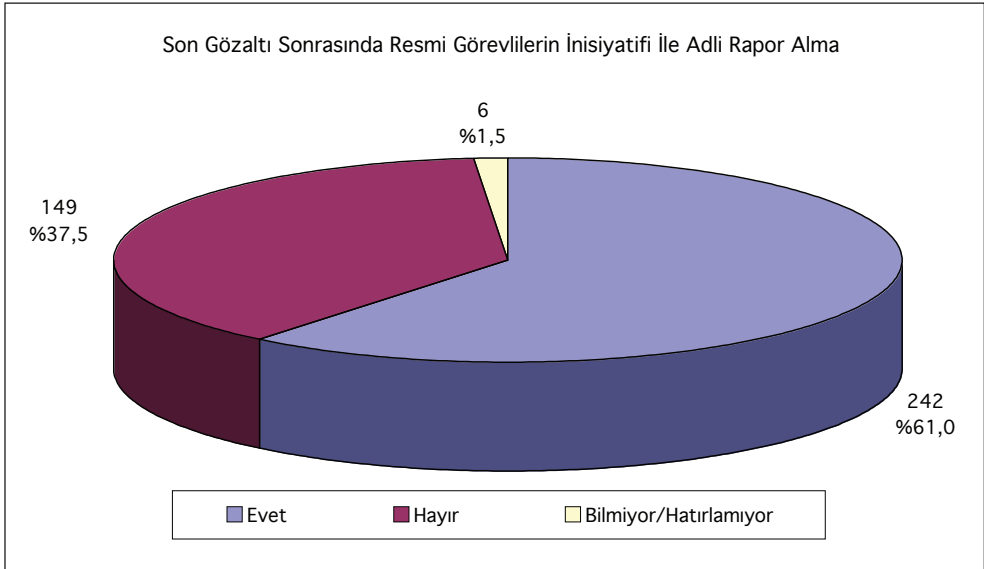
Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci incelendiğinde 56 başvuru (%14,1) hakkında açılan davaların mahkumiyetle sonuçlandığı, 132 başvuru (%33,3) hakkında açılan davaların sürdüğü görülmektedir (Tablo 17).

Tablo 17. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Dava Süreci	Başvuru Sayısı	%
Dava Açıldı, Sürüyor	132	33,3
Dava Açılmadı	149	37,5
Dava Açıldı, Mahkumiyet ile Sonuçlandı	56	14,1
Dava Açılıp Açılmadığı Bilinmiyor	46	11,6
Dava Açıldı, Beraat ile Sonuçlandı	6	1,5
Dava Açıldı, Sonucu Bilinmiyor	8	2,0
Toplam	397	100,0

Yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifi ile adli rapor alan başvuru sayısı 242'dir (%61,0) (Grafik 5).

Grafik 5. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifi ile adli rapor alma durumlarına göre dağılımı.

Bu 242 başvurunun büyük bölümünün (114 kişi, %47,1) adli muayenesi adli tıp şube müdürlüklerinde, 93'ünün (%38,4) adli muayenesi hastanelerde yapılmıştır. Bir başka deyişle başvuruların %85,5'i konunun uzmanı olan kişilerce muayene edilerek rapor düzenlenmiştir (Tablo 18). Ayrıca 30 kişi son gözaltıları sonrasında kendi istekleri (suç duyurusunda bulunmaları nedeniyle) ile adli rapor aldıklarını bildirmektedirler.

Tablo 18. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son gözaltı sonrası adli muayenelerinin yapıldığı yerlere göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Adli Muayenenin Yapıldığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Adli Tıp Şube Müdürlüğü	114	47,1
Hastane	93	38,4
Sağlık Ocağı	21	8,7
Gözaltında Tutulduğu Yer	5	2,1
Adli Tıp Kurumu	2	0,8
Bilmiyor/Hatırlamıyor	7	2,9
Toplam	242	100,0

Gözaltı sonrasında adli muayenesi yapılan 242 başvuruya adli muayene süreciyle ilgili değerlendirmeleri sorulduğunda başvuruların yaklaşık yarısı adli muayene sırasında güvenlik güçlerinin dışarı çıkarılmadığını (118 kişi, %48,8), adli hekimin yakınmaları dinlemediğini (131 kişi, %54,1) ve adli hekimin bulgulara uyumlu rapor düzenlemediğini (136 kişi, %56,2), yarısından fazlasının adli hekimin öykü almadığını (166 kişi, %68,6) ve yaklaşık dörtte üçü adli hekimin gerektiği gibi muayene etmediğini (182 kişi, %75,2) söylemiştir (Tablo 19). Bu veriler, işkencenin önlenbilmesinde en önemli koruyucu mekanizmalardan birisi olan adli raporların gereğince kullanılmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 19. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin gözaltı sonrası adli muayene süreci ile ilgili değerlendirmelerine göre dağılımı.

Adli Muayene ile İlgili Değerlendirmeler	Evet	%	Hayır	%	Bilm./Hat.	%	Toplam	%
Adli muayene sırasında güvenlik güçleri dışarı çıkarıldı mı?	121	50,0	118	48,8	3	1,2	242	100,0
Adli hekim yakınmaları dinledi mi?	109	45,0	131	54,1	2	0,8	242	100,0
Adli hekim öykü aldı mı?	71	29,3	166	68,6	5	2,1	242	100,0
Adli hekim gerektiği gibi muayene etti mi?	56	23,1	182	75,2	4	1,7	242	100,0
Adli hekim bulgulara uyumlu rapor düzenledi mi?	32	13,2	136	56,2	74	30,6	242	100,0

Başvurulardan 39'u (%9,8) mahkeme ya da savcılıktaki sorgusu sırasında kendisine işkence yapıldığını ifade etmiş, 76'sı (%19,1) ise ayrı bir dilekçe ile savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. Ayrıca üç başvuru TİHV'nin yönlendirmesiyle ayrı bir dilekçeyle savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. 249 kişi (%62,7) işkence gördüğüne dair herhangi bir suç duyurusunda bulunmadığını bildirmiştir.

Bu konuların da güncel gelişmeler ışığında değerlendirilmesinde yarar olacağı için yoruma ikinci bölümde yer verilecektir.

3- Cezaevi Süreci:

Tüm başvurular içinde herhangi bir zamanda cezaevinde yatan başvuru sayısı 186 (%46,9), son yaşadıkları gözaltından sonra cezaevinde kalan başvuru sayısı 135'dir (%34,0). Bu başvuruların son gözaltından sonra cezaevinde kaldıkları süre 1 ay ile 280 ay arasında değişmektedir.

Cezaevi öyküsü bulunan 186 başvurunun cezaevinde kaldıkları toplam süre dağılımı Tablo 20'de verilmiştir. Buna göre tüm başvuruların yaklaşık beşte ikisini oluşturan 79 kişinin 3-12 ay arasında cezaevinde kalan kişilerden oluştuğu, başvurular arasında 12 kişinin ise 11 yıldan daha uzun süre cezaevinde kaldığı görülmektedir.

Tablo 20. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cezaevinde kaldıkları sürelerle göre dağılımı.

Toplam Cezaevi Süresi	Başvuru Sayısı	%
0-2 ay	29	15,6
3-12 ay	79	42,5
13-36 ay	24	12,9
37-60 ay	20	10,8
61-84 ay	11	5,9
85-108 ay	1	0,5
109-132 ay	10	5,4
11-20 yıl	10	5,4
20 yıldan uzun	2	1,0
Toplam	186	100,0

Cezaevi öyküsü olan 186 başvurunun tahliye olduktan ne kadar süre sonra TİHV'ye başvurdukları incelendiğinde, 74 kişinin (%39,8) bir aydan kısa bir süre içinde, 56'sının (%30,1) 1-12 ay içinde, diğerlerinin ise (58 kişi, %31,1) bir yıldan daha uzun bir süre geçtikten sonra TİHV'ye başvurdukları görülmektedir. Buradan birçok kişinin sağlık sorunlarının çözümü için oldukça geç başvurduğu anlaşılmaktadır. Cezaevinden çıktıktan sonra sağlık sorunu olan her kişinin TİHV'ye ya da başka sağlık birimlerine daha hızlı başvurmalarını sağlayabilmek için ek bir çaba göstermek gerekmektedir.

Cezaevinden çıkan 127 kişinin (%68,3) tutuksuz yargılanmak üzere, 44 kişinin (%23,7) ceza süreleri dolduğu için tahliye edildiği görülmektedir (Tablo 21). TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin verileri cezaevlerinde sağlık durumu bozuk olan ve her geçen gün daha da bozulan birçok kişinin olduğunu göstermektedir. Cezaevinde tedavileri düzenli olarak yaptırılmayan onlarca insan olmasına karşın başvurular içinde sağlık nedeniyle cezası ertelenerek tahliye edilen tutuklu ya da hükümlü yoktur.

Tablo 21. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine cezaevinden çıkarak başvuran kişilerin tahliye nedenlerine göre dağılımı.

Cezaevinden Tahliye Şekli	Başvuru Sayısı	%
Tutuksuz Yargılanmak Üzere	127	68,3
Ceza Bitimi	44	23,7
Af / Şartlı Salıverilme	9	4,8
Beraat	6	3,2
Toplam	186	100,0

Cezaevlerinde kalan başvurular arasında F tipi cezaevinde bulunan başvurular, izolasyon koşullarına maruz kalmaları nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Cezaevi öyküsü olan 186 kişi içinde F tipi cezaevinde kalan başvuru sayısı 55'dir (%29,6). Bu kişilerin F tipi cezaevinde kaldığı süre iki ayla 84 ay arasında değişmektedir. F tipi cezaevinde kalan 55 başvuru arasında tek kişilik hücrede kalan başvuru sayısı 12'dir (%6,4). Bu kişilerin hücrede kaldıkları ortalama süre bir ayla 24 ay arasında değişmektedir.

Başvurularımız arasında F tipi cezaevinde kalan ve tek kişilik hücrede de tutulan kişi sayısı geçen yıllarda da olduğu gibi yüksekliğini korumaktadır. Dolayısıyla F tipi cezaevi koşullarından etkilenmiş kişi sayısı artmakta ve bu tür izolasyon koşullarına maruz kalmanın yaratacağı sağlık sorunlarıyla ilgili çalışmalar giderek daha fazla önem kazanmaktadır. TİHV önümüzdeki dönem için izolasyonun etkilerine yönelik çalışmalar planlarken, bu tür uygulamaların ortadan kaldırılması için de her türlü çabayı harcamaktadır.

Ayrıca cezaevlerinde herhangi bir nedenle tecrit cezası alan 10 başvuru bulunmaktadır (%5,4) ve bu başvuruların tecritte kaldıkları süre iki günle 40 gün arasında değişmektedir.

Cezaevi öyküsü olan 186 başvurunun 11'i (%5,9) bir cezaevi operasyonuna maruz kalmıştır (iki kişi iki cezaevi operasyonu yaşamıştır). Bu başvuruların 7'si 19 Aralık 2000 tarihinde açlık grevlerine karşı aynı anda çok sayıda cezaevinde birden yapılan cezaevi operasyonlarını yaşamış kişilerdir. (Tablo 22).

Tablo 22. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine cezaevinden çıkarak başvuran kişilerden cezaevi operasyonlarına maruz kalanların yaşadıkları operasyona göre dağılımı.

Cezaevi Operasyonları	Başvuru Sayısı	%*
19 Aralık 2000	7	63,6
Buca 1999	2	18,2
Burdur 1999	2	18,2
Diğer	2	18,2

* Cezaevi operasyonuna maruz kalan başvuru sayısına oranı.

Cezaevi öyküsü olan 186 başvuru içinde cezaevinde işkence gördüğünü belirten 110 başvuru bulunmaktadır. Ayrıca dört başvuru cezaevinde buldukları sırada tekrar sorgulanmak üzere götürüldüklerini ve bunlardan üçü bu sorgu sırasında da işkence gördüklerini belirtmişlerdir.

Cezaevinde işkence gören 110 kişinin cezaevinde gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 23'de verilmektedir.

Cezaevinde kalan başvurular arasında işkence görenlerin sayısında geçen yıllara benzer bir tablo göze çarpmaktadır. Cezaevlerinin genel koşulları tüm tutuklu ve hükümlüler üzerinde toplu bir işkence yöntemi olarak değerlendirilmelidir. Bunun dışında cezaevi öyküsü olanların yaklaşık yarısının cezaevinde de işkenceye maruz kaldığını ve aralarında dayak, soyma, hakaret, tehdit gibi yöntemlerin de bulunduğu işkence uygulamalarının, cezaevlerinde özgürlüğünden alıkonulmuş kişilerin kişilik bütünlüğüne yönelik bir şiddet olarak hala yaygın olarak kullanıldığını görüyoruz.

TİHV Dokümantasyon Merkezi'nin 2008 yılı içinde derlediği verilere göre intihar, kavga ve yetersiz sağlık koşulları nedeniyle 24 kişi cezaevlerinde hayatını kaybetmiştir.

Cezaevlerindeki işkence ve kötü muamele uygulamalarının daha çok arama ve denetimlerde, avukat ve aile görüşmesine gidiş ve gelişlerde, hastane sevkleri ya da mahkemelere götürülüp getirilirken yaşandığı ifade edilmektedir.

Cezaevi öyküsü olan 186 başvurunun son kaldıkları cezaevindeki koşullar hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 24'de görülmektedir.

Cezaevi öyküsü olan 186 başvuru içinde 73 kişi (%39,2) cezaevinde değişik zaman ve nedenlerle açlık grevi yaptığını belirtmektedir. Bu başvuruların 3'ü 20 Ekim 2000 sonrasında F tipi cezaevlerine karşı başlayan, 8'i ise 1996 yılı Ağustos ayında yapılan açlık grevi eylemlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. 62 kişi ise çeşitli dönemlerde açlık grevi yapmışlardır (Grafik 6).

C- TIBBİ DEĞERLENDİRME

Bu bölümde başvuruların tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve konsültan hekimler (psikiyatrist, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanı, ortopedi uzmanı, KBB uzmanı vb.) tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerindeki anamnez,

Tablo 23. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cezaevlerinde gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı.

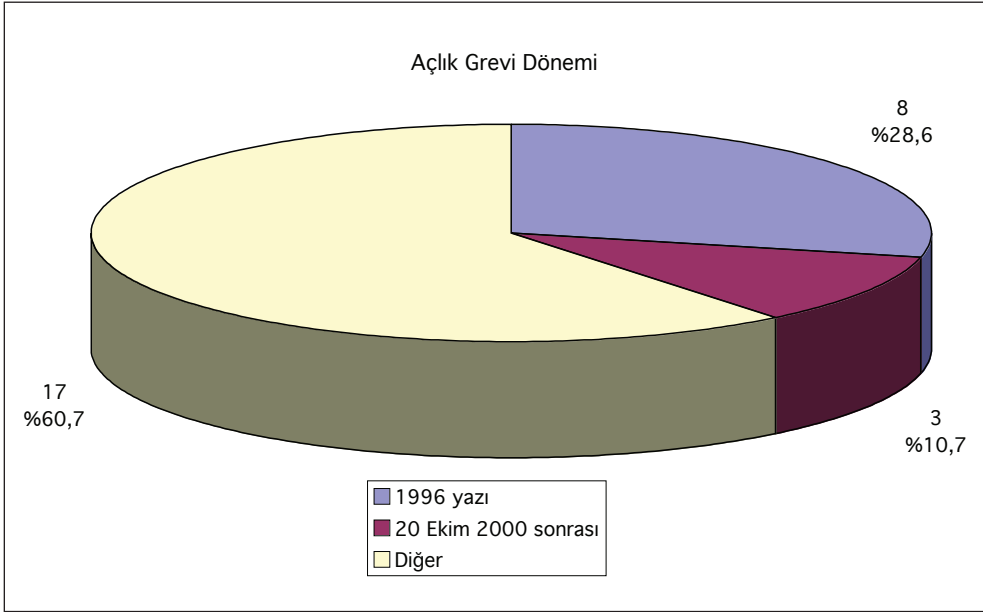
İşkence Yöntemi	Başvuru Sayısı	%
Hakaret	57	65,5
Dayak	53	60,9
Soyma	42	48,3
Aşağılama	39	44,8
Görüşmenin Engellenmesi	30	34,5
Hücrede Tecrit	27	31,0
Kendisine Yönelik Diğer Tehditler	27	31,0
Öldürme Tehditi	24	27,6
Aşırı Fiziksel Aktiviteye Zorlama	21	24,1
Soğuk Ortamda Bekletme	21	24,1
Anlamsız İstemlere İtaat Etmeye Zorlama	20	23,0
Yeme İçmenin Kısıtlanması	19	21,8
Cinsel Taciz	12	13,8
İşkenceye Görsel/İşitsel Tanıklık Ettirme	12	13,8
Tek Tıp Elbise	12	13,8
Sözlü Cinsel Taciz	11	12,6
Uyutmama	10	11,5
Vücudun Tek Bir Noktasına Sürekli Vurma	10	11,5
İşeme ve Dışkılamanın Engellenmesi	9	10,3
Kimyasal Maddelere Maruz Bırakma	8	9,2
Saç, Sakal, Bıyık Yolma	8	9,2
Fiziksel Cinsel Taciz	7	8,0
Basınçlı/soğuk Su	6	6,9
Diğer	6	6,9
Diğer Pozisyonel İşkenceler	6	6,9
Gözbağı	5	5,7
Havasız Bırakma	5	5,7
Yakınlarına Yönelik Tehditler	5	5,7
Falaka	4	4,6
Gürültülü Müzik ve Marş Dinletme	4	4,6
Haya Burma	4	4,6
Yakınlarının Yanında İşkence Yapma	3	3,4
Makat Araması	2	2,3
Yakma	2	2,3
Yalancı İnfaz	2	2,3
Zorla Tıbbi Müdahale	2	2,3
Ajanlık Teklifi	1	1,1
Askı	1	1,1
Düz Askı Ya Da Çarmih	1	1,1
Elektrik	1	1,1
Toplam	540	6,2*

* Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı

Tablo 24. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin son kaldıkları cezaevlerindeki koşullar hakkında sorulan sorulara verdikleri yanıtların dağılımı.

Cezaevi Koşulları	Olumlu	Kısmen Olumlu	Olumsuz	Toplam
Barınma	6	22	158	186
Beslenme	3	16	167	186
Hijyen	3	24	159	186
Havalandırma	3	24	159	186
İletişim	4	25	157	186
Sağlık	3	18	165	186
Sevk	3	21	162	186
Yayın	6	22	158	186

Grafik 6. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin cezaevi sürecinde açlık grevlerine katılım dönemine göre dağılımı

fizik muayene ve yapılan tetkikler sonucunda başvuruların sağlık durumlarıyla ilgili edinilen bilgiler derlenmiştir.

İşkenceye maruz kaldığı için tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 397 kişinin tedavi süreçlerinin değerlendirildiği bu bölümde öncelikle TİHV çalışma yaklaşımının aktarılması bu sürecin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Kişi başvuru sırasında hekime işkence öyküsünü ve yakınmalarını kendi ifadesiyle aktarır. Bu

yakınmalardan işkence süreçleri ile ilgili olduğunu düşündüklerinin öyküsü ayrıntılı olarak alınır. Hekim, değerlendirmesi sonucunda yapılması gerekli olan laboratuvar tetkiklerini ve konsültasyonları ister. Yaklaşımını başvuruya açık olarak ifade eder. Son aşamada öykü, muayeneler ve tetkikler birlikte değerlendirilerek ortaya konan hastalıkların işkence ile ilişkisi belirlenir. Bu aşamada kişinin sağlığının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi esastır.

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuru sürecinde tüm başvuranların tedavi ekibinin tüm üyeleri ile görüşmeleri amaçlanmakta, psikiyatrist ile görüşme yapmak istemeyenlere istedikleri an bu görüşme imkanının olduğu belirtilmekte ancak ısrarcı olunmamaktadır.

Değerlendirme sonucunda, işkence ile ilişkili bulunmayan rahatsızlıklar için kişiye önerilerde bulunularak tedavileri için yol gösterilmektedir. İşkence ile ilişkili bulunan rahatsızlıkların tedavileri ise TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerince sürdürülmektedir. Tedavi ve rehabilitasyon için öngörülen program, öncelikle başvuranla paylaşılır ve birlikte yapılan değerlendirmenin sonrasında gerekli düzenlemeler (örn. başvuranın kendi özgül koşullarından kaynaklanan durumlar bu programı etkiler) yapılır. Tedavi ve rehabilitasyon programı bundan sonra uygulamaya konur.

Bulunan rahatsızlıkların işkence ile ilişkilerinin değerlendirilmesi sırasında her tanı için aşağıdaki ilişkilendirme biçimlerinden biri kullanılmaktadır:

- a) Tek etyolojik faktör,
- b) Varolan patolojiyi ağırlaştırdı veya ortaya çıkardı,
- c) Faktörlerden biri,
- d) İlişkisi yok,
- e) İlişki belirlenemedi.

1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları:

2008 yılında başvuran 397 kişinin tamamının sağlıkları ile ilgili fiziksel ya da psikolojik bir yakınması vardır. Başvurular ilk değerlendirme sırasında 2930 değişik yakınmada bulunmuşlardır.

Bu yakınmaların sistemlere göre dağılımına bakıldığında psikolojik yakınma sayısının en fazla olduğu (%37,3) görülmektedir (Tablo 25).

En çok görülen psikolojik yakınma olan uyku bozuklukları 149 başvuru (%37,5) tarafından sorun olarak ifade edilmiştir. En çok görülen fiziksel yakınma ise baş ağrısıdır (91 kişi). En sık görülen 10 fiziksel ve psikolojik yakınma Tablo 26 ve 27'de görülmektedir.

Tablo 25. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel ve psikolojik yakınmalarına göre dağılımı.

Sistemler	Yakınma Sayısı	%
Psikolojik	1093	37,3
Kas İskelet Sistemi	470	16,0
Cilt	242	8,3
Genel	226	7,7
Sindirim Sistemi	174	5,9
Sinir Sistemi	168	5,7
Göz	130	4,4
Ürogenital Sistem	110	3,8
Kulak Burun Boğaz	105	3,6
Solunum Sistemi	105	3,6
Kalp Damar Sistemi	55	1,9
Ağız-Diş	40	1,4
Endokrin Sistem	12	0,4
Toplam	2930	100,0

Tablo 26. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel yakınmalarının dağılımı.

En Çok Görülen 10 Fiziksel Yakınma	Yakınma Sayısı	Başvurular arasında %	Fiziksel yakınmalar arasında %
Baş Ağrısı	91	22,9	5,0
Bel Ağrısı	78	19,6	4,2
Renk Değişiklikleri	72	18,1	3,9
Yorgunluk, Halsizlik	63	15,9	3,4
Mide-Karın Ağrısı	54	13,6	2,9
Sırt Ağrısı	46	11,6	2,5
Görme Bozukluğu	45	11,3	2,4
Boyun Ağrısı	42	10,6	2,3
Omuz Ağrısı	37	9,3	2,1
Tüm Vücutta Yaygın Ağrı	37	9,3	2,1
Diğer Fiziksel Yakınmalar	1272	-	69,2
Toplam	1837	-	100,0

Tablo 27. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin psikolojik yakınmalarının dağılımı.

En Çok Görülen 10 Psikolojik Yakınma	Yakınma Sayısı	Başvurular arasında %	Psikolojik yakınmalar arasında %
Uyku Bozuklukları	149	37,5	13,6
Sıkıntı	78	19,6	7,1
Polisten Rahatsız Olma	74	18,6	6,8
Sinirlilik	74	18,6	6,8
Unutkanlık	73	18,4	6,7
Kaygı	63	15,9	5,8
Kabus Görme	61	15,4	5,6
Gerginlik	59	14,9	5,4
Konsantrasyon Bozukluğu	57	14,4	5,2
Ağlama İsteği	53	13,4	4,8
Diğer Psikolojik Yakınmalar	352	-	32,2
Toplam	1093	-	100,0

2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular:

Yapılan fizik muayeneler sonucunda elde edilen toplam fiziksel bulgu sayısı 1107 olup bunların sistemlere göre dağılımı incelendiğinde cilt (%30,3), kas iskelet sistemi (%29,9) ve kulak-burun-boğaza (%9,8) ait bulguların ağırlık taşıdığı gözlenmektedir (Tablo 28).

Tablo 28. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin muayeneleri sonucu elde edilen fiziksel bulguların dağılımı.

Sistemler	Bulgu Sayısı	%
Cilt	335	30,3
Kas Iskelet Sistemi	331	29,9
Kulak Burun Boğaz	108	9,8
Sindirim Sistemi	83	7,4
Ağız-Diş	72	6,5
Göz	69	6,2
Ürogenital Sistem	50	4,5
Kalp Damar Sistemi	25	2,3
Solunum Sistemi	17	1,5
Sinir Sistemi	13	1,2
Endokrin Sistem	4	0,4
Toplam	1107	100,0

En çok karşılaşılan fiziksel bulgu, kaslarda ağrı ve hassasiyet (%29,0) ve ekimozdur (%28,5). En sık ve yoğun olarak uygulanan fiziksel işkence yönteminin kaba dayak olduğu düşünüldüğünde, başvurularda saptanan bulgular ile öyküleri arasında uyumluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Öykülerden elde edilen bilgilere göre kaba dayak uygulaması çoğunlukla kişinin yakalanması (özgürlüğünden alıkonulması) ile gözaltı mekanına girene (kayıt altına alınmasına) kadar geçen süre içinde gerçekleşmektedir. Bu durum, yasal olarak yapılması zorunlu olan adli muayenede gözaltına alınma öncesinde var olan bulgular olarak yansımaktadır. Güvenlik güçleri de kendilerine direnç gösterildiğini ve kendilerinin güç kullanmak zorunda kaldığını ya da bu kişilerin düştüğünü, merdivenden yuvarlandığını ya da benzeri şekilde zarar gördüklerini ifade etmektedirler. Adli rapor ve güvenlik güçlerinin ifadeleri birleştiğinde ise işkence görenin yasal olarak işkence gördüğüne ilişkin suç duyurusunda bulunması büyük ölçüde zorlaşmakta, her şeye karşın suç duyurusunda bulunan kişiler aleyhine güvenlik güçleri de kendilerine zarar verildiği ya da karşı konulduğu iddiasıyla suç duyurusunda bulunmaktadır.

En çok görülen 10 bulgu Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde rastlanan fiziksel bulguların dağılımı.

En Çok Görülen 10 Bulgu ve	Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Tüm fiziksel bulgular arasında %
Kaslarda Ağrı ve Hassasiyet	115	29,0	10,4
Ekimoz	113	28,5	10,2
Nedbe Dokusu	67	16,9	6,0
Epigastrium Hassasiyeti	43	10,8	3,9
Bel Hareketlerinde Ağrı Kısıtlılık	42	10,6	3,8
Kostovertebral Açık Hassasiyeti	35	8,8	3,2
Ciltte Ödem	33	8,3	3,0
Boyun Hareketlerinde Ağrı Kısıtlılık	32	8,1	2,9
Batıdan Hassasiyet	31	7,8	2,8
Erozyon	29	7,3	2,6
Diğer Fiziksel Bulgular	567	-	51,2
Toplam	1107	-	100,0

3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular:

Başvurularla yapılan psikiyatri görüşmelerinde 257 kişide bir psikiyatrik belirti ve bulgu saptanmış olup, psikiyatrist tarafından saptanan bu belirti ve bulguların dağılımına bakıldığında uykuya dalma ve sürdürme güçlüğü, anksiyete, depresif duygudurum, sinirlilik ve/veya tepki eşiğinde düşme ve konsantrasyon güçlüğüne işkence gören başvuruların en az beşte birinde bulunduğu görülmektedir. Başvuruların 10 ve daha fazlasında görülen psikiyatrik belirti ve bulgular Tablo 30'de verilmiştir.

Tablo 30. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde rastlanan psikiyatrik belirti ve bulguların dağılımı.

Başvuruların en az 10'unda görülen psikiyatrik belirti ve bulgular	Belirti ve Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Belirti ve bulgular arasında %
Uykuya Dalma ya da Sürdürme Güçlüğü	116	29,2	6,6
Anksiyete (Sıkıntı)	112	28,2	6,4
Depresif Duygudurum	84	21,2	4,8
Sinirlilik ve/veya Tepki Eşiğinde Düşme	83	20,9	4,7
Konsantrasyon Güçlüğü	81	20,4	4,6
Yorgunluk, Halsizlik	77	19,4	4,4
Uyku Niceliğinde İleri Azalma ya da Artma	76	19,1	4,3
Geleceğin Kısıtlandığı Duygusu	65	16,4	3,7
Travmayı Anımsatan Uyarılarla Karşılaşıldığında Şiddetli Huzursuzluk Duygusu	61	15,4	3,5
Travmanın Yineleyen ya da Zorlayıcı Tarzda Anımsanması	58	14,6	3,3
Travmayı Anımsatan Uyarılarla Karşılaşıldığında Fizyolojik Tepkiler	53	13,4	3,0
Bellek Kusuru	50	12,6	2,9
Aşırı Uyanıklık (Tetikte Olma Duygusu)	46	11,6	2,6
Travma Anılarını Uyarın Etkinlik, Yer ya da İnsanlardan Kaçınma	45	11,3	2,6
İştah/Kilo Değişikliği (Artma ya da Azalma)	43	10,8	2,5
Anhedoni, İlgisizlik	43	10,8	2,5
Yaşanmış ya da Tanık Olunmuş Travmatik Olay(lar)ı Şiddetli Korku, Umutsuzluk ya da Dehşet Yanıtı	42	10,6	2,4
Travmanın Yineleyen ya da Rahatsız Edici Tarzda Kabus Biçiminde Görülmesi	42	10,6	2,4
İnsanlardan Uzaklaşma ya da Onlara Yabancılaşma Duyguları	42	10,6	2,4
Travma ile İlgili Düşünce-Duygu ya da Söyleşilerden Kaçınma Çabaları	41	10,3	2,3
Abartılı İrkilme Tepkileri	40	10,1	2,5
Psikomotor Etkinlikte Azalma	37	9,3	2,1
Cinsel İstekte Azalma	37	9,3	2,1
Umutsuzluk, Çaresizlik	37	9,3	2,1
Önemli Etkinliklere İliği ya da Katılımda Belirgin Azalma	35	8,8	2,0
Flashback Yaşantısı ya da Travmatik Süreç Yeniden Yaşanıyormuşçasına Duygu ve Davranışlar	34	8,6	1,9

Tablo 30. Devam

Başvuruların en az 10'unda görülen psikiyatrik belirti ve bulgular	Belirti ve Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Belirti ve bulgular arasında %
Somatik Anksiyete Belirtileri (Çarpıntı, Daralma, Terleme, Vb.)	34	8,6	1,9
Ajitasyon (Huzursuzluk, Yerinde Duramama)	33	8,3	1,9
Disforik Duygudurum	29	7,3	1,7
Dalgınlık, Uyuşukluk Duyumları	26	6,5	1,5
Karar verme Güçlüğü	26	6,5	1,5
Değersizlik Düşünceleri ve Düşük Benlik Saygısı	21	5,3	1,2
Duygusal Kısıtlılık (ya da Küntlük)	19	4,8	1,1
Kas Gerginliği	18	4,5	1,0
İntihar Düşüncesi ve/veya Girişimi	17	4,3	1,0
Suçluluk Duyguları	11	2,8	0,6
Diğer Psikiyatrik Bulgular	35	-	2,0
Toplam	1749	-	100,0

4- Tanılar:

Başvurulara konan tanıların değerlendirmesi 2008 sonuna kadar herhangi bir tanı alan 379 başvuru arasında yapılmıştır. Konan 98 değişik tanı değerlendirildiğinde, fiziksel tanılar arasında yumuşak doku travması (64 kişi, %41,3); psikiyatrik tanılar arasında ise major depresif bozukluk (46 kişi, %11,6) ilk sırada gelmektedir. Bir önceki yıla göre yumuşak doku travması görülme sıklığı azalmış ve major depresif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu (akut/kronik) artmıştır. Bunun temel nedeni bu yıl akut (yıl içinde işkence görüp hemen başvuran) dönemde başvuranların cezaevlerinden tahliye olduktan sonra başvuranlara oranındaki düşüklüğe bağlıdır. Bunun yanında geçmiş yıllarda işkence görüp daha sonra başvuranların sayısında da nispi bir artış olmuştur.

İlk 10 fiziksel ve psikiyatrik tanı ve bunların tanı alan başvurular arasındaki sıklığı Tablo 31 ve 32'de verilmiştir.

2008 yılındaki 397 başvurunun 15'inde (%5,1) işkence ve travma süreciyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmamıştır.

Başvurulara konan tanıların başvurunun yaşadığı işkence süreciyle ilişkisi, travmayla bir ilişki kurulmayan tanılar dışarıda bırakılarak incelendiğinde, travmayla bağlantılı görülen tüm tanıların %62,2'sinde işkence sürecinin tek etyolojik faktör olarak değerlendirildiği, %20,2'sinde faktörlerden biri olduğu, %17,6'sında ise işkence sürecinin varolan patolojiyi ağırlaştırdığı veya ortaya çıkardığı sonucuna varıldığı görülmektedir.

Tablo 31. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde görülen fiziksel tanılarının dağılımı

En Çok Konan 10 Psikiyatrik Tanı	Başvuru Sayısı	%
Yumuşak Doku Travması	164	41,3
Miyalji	76	19,1
Ciltte Kesi, Ezilme	25	6,3
Periorbital Ekimoz	24	6,0
Gastrit	23	5,8
Gastroduodenal Ülser	16	4,0
Kemik Fraktürü	16	4,0
Lomber Diskopati	14	3,5
Subkonjunktival Kanama	14	3,5
Lomber Strain	13	3,3

Tablo 32. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerde görülen psikiyatrik tanılarının dağılımı

En Çok Görülen 10 Psikiyatrik Tanı	Başvuru Sayısı	%
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	46	11,6
TSSB (Kronik)	31	7,8
TSSB (Akut)	29	7,3
Akut Stres Bozukluğu	23	5,8
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	15	3,8
Uyum Bozukluğu	14	3,5
Diğer Anksiyete Bozuklukları	7	1,8
Psikotik Bozukluklar	3	0,8
Somatizasyon Bozukluğu	3	0,8
Distimik Bozukluk	3	0,8

D- TEDAVİ VE REHABİLİTASYON SÜRECİ:

Bu bölümde TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerinde uygulanan tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ve bunların sonuçları derlenmiştir.

1- Uygulanan Tedaviler:

Toplam 397 başvuruya uygulanan tedavi yöntemleri incelendiğinde başvuruların 299'una (%75,3) ilaç tedavisi, 138'ine (%34,8) psikofarmakoterapi verildiği; 61 kişiye (%15,4) egzersiz programı verildiği ve onuna (%2,5) fizik tedavi uygulandığı, 51 kişiye (%12,8) psikoterapi yapıldığı, 13 kişiye (%3,3) ise cerrahi müdahale uygulandığı görülmektedir. Uygulanan tedavilerin dağılımı Tablo 33'de görülmektedir.

Tablo 33. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı

Uygulanan Tedaviler	Başvuru Sayısı	%
İlaç Tedavisi	299	75,3
Günlük yaşam önerisi	141	35,5
Psikofarmakoterapi	138	34,8
Egzersiz	61	15,4
Psikoterapi	51	12,8
Cerrahi müdahale	13	3,3
Ortopedik cihaz (ortez, baston, tabanlık vb.)	12	3,0
Fizik Tedavi	10	2,5
Diş tedavisi	7	1,8
Gözlük	4	1,0
Toplam	736	1,9*

*Bir başvuruya uygulanan ortalama tedavi sayısı

2- Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu:

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerimizde, başvurularda saptanan fiziksel rahatsızlıklar için uygulanan tedavilerin sonuçları Tablo 34'de verilmiştir. Fiziksel yakınması olan ya da tanı alan başvurulardan 40'ı (%10,1) değişik nedenlerle tedavi süreçlerini yarım bırakmıştır. Geçen senelerle karşılaştırıldığında bu oran oldukça gerilemiş görülmektedir.

Tablo 34. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan fiziksel tedavi süreçlerinin sonuçları

Fiziksel Tedavi Sürecinin Sonucu	Başvuru Sayısı
Tedavi tamamlandı	270
Tedavi Sürüyor	41
İşkence ve Cezaevi Süreçleriyle İlgili Herhangi Bir Hastalık Saptanmadı	44
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	16
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	24
Tanısal İşlemler Sürüyor	2
Toplam	397

Başvuru hekimlerince yapılan değerlendirme sonrasında her başvuruya psikiyatristle görüşme yapması önerilmektedir. Bu öneriyi kabul edenlerden 35'i randevusuna gelmemiştir. Herhangi bir ruhsal rahatsızlık saptanan başvurulardan 32'si ise tedaviyi kabul etmeyip ilişkisini kesmiştir. Tedaviyi kabul etmeyenler dahil olmak üzere tedavi süreçleri yarım kalan başvuruların oranı %17,4) olup bir önceki senelere göre önemli bir düşüklük göstermektedir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerimizde 2008 yılı içinde ruhsal tedavi sürecinin sonuçları Tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilere uygulanan psikiyatrik tedavi süreçlerinin sonuçları

Psikiyatrik Tedavi Sürecinin Sonucu	Başvuru Sayısı
İşkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmadı	162
Tedavi Tamamlandı	70
Tedavi Sürüyor	57
Verilen İlk Randevuya Gelmedi	35
Psikiyatrik Tedavi Görmek İstemedi	32
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	30
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	7
Tanısal İşlemler Sürüyor	3
Psikolojik Tedavisi Başvuru Hekimince Düzenlendi	1
Toplam	397

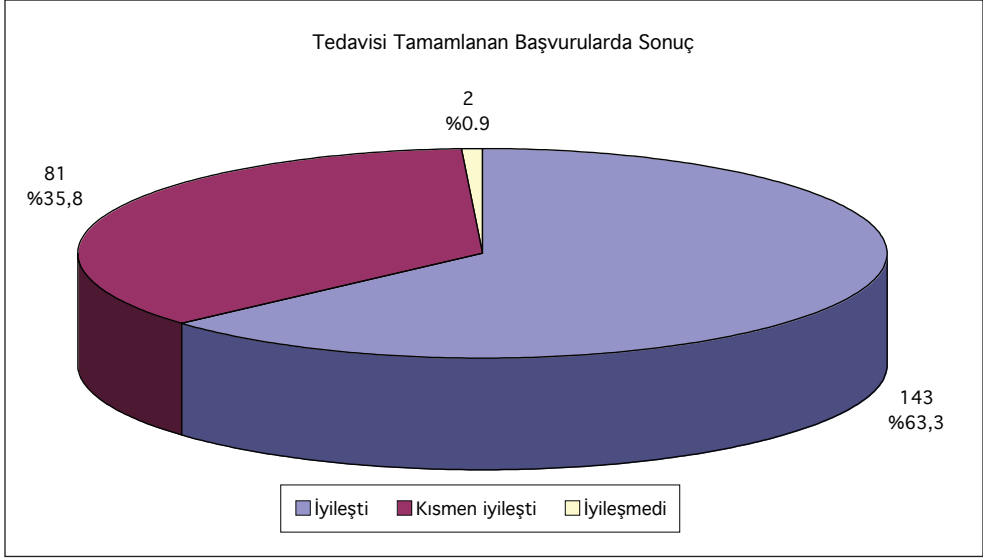
2008 yılı içinde başvuranlar arasında toplam 52 kişinin tedavi süreçleri yarım kalmıştır. Geçtiğimiz yıl ile karşılaştırıldığında tedavi süreci yarım kalanların oranı %13,1 olup son üç sene içinde çok değişiklik gözlenmemektedir (2006'da %12,6, 2007'de 13,8). Çoğunluğunu akut fiziksel ya da ruhsal rahatsızlıkları olan 226 başvurunun ise tedavileri tamamlanmıştır. 2008 yılında başvuran kişilerin yıl içindeki tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinin seyri Tablo 36'da görüldüğü şekildedir.

Tablo 36. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerin fiziksel ve psikiyatrik tedavi süreçlerinin sonuçları

Dosyaların Seyri	Başvuru Sayısı
Tedavi Tamamlandı	226
Tedavi Sürüyor	71
Tedavi Başladıktan Sonra Yarım Kaldı	52
Tanı Konamadan Yarım Kaldı	25
İşkence ve Cezaevi Süreçleriyle İlgili Herhangi Bir Hastalık Saptanmadı	20
Tanısal İşlemler Sürüyor	3
Toplam	397

2008 yılı içinde tedavisi tamamlanan 226 başvurunun 143'ü tamamen, 81'i kısmen iyileşmiştir (Grafik 7).

Grafik 7. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran kişilerden tedavi süreçleri tamamlananların tedavi sonuçlarına göre dağılımı.

II- 2008 YILI İÇİNDE GÖZALTINDA İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE GÖREN BAŞVURULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde 2008 yılında TİHV'ye başvuran kişiler arasında 2008 yılında gözaltında işkence gördüğünü belirten (kısaca 2008'da GİG) 258 başvurunun sosyal ve demografik özellikleri, işkence süreciyle ilgili toplanan bilgiler ve tıbbi değerlendirmeleri ayrıca değerlendirilmiştir. 2008'da GİG'ler ile ilgili verileri ayrı bir bölümde değerlendirilerek Türkiye'de 2008 yılı içinde işkence konusunda var olan durumu tanımlamak ve işkence gördükten hemen sonra başvuranlarda karşılaşılabilecek tıbbi sorunları değerlendirmek amaçlanmıştır.

Başvuruların son olarak ne zaman ve nerede işkence gördükleri, uygulanan işkence yöntemleri, adli rapor düzenlenmesi sırasında koşullar, gözaltı sonrası hukuksal süreç işkence uygulamalarının halen sistematik olarak uygulandığı iddialarını değerlendirmede nesnel bir ölçüt oluşturmaktadır.

A- SOSYAL VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1- Yaş ve Cinsiyet:

Başvuruların yaşları 13 ile 70 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması $30,7 \pm 11,3$ 'tür. Kronik başvuruların çoğunun cezaevinden tahliye olanlar olması ve yaşlarının daha büyük olması nedeniyle yıl içinde işkence görenlerin yaş ortalaması her yıl olduğu gibi tüm başvuruların yaş ortalamasından 1,5 yaş daha düşüktür. 18 yaş ve altında 32 başvuru bulunmaktadır (%12,4). Başvuruların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 37'de verilmiştir.

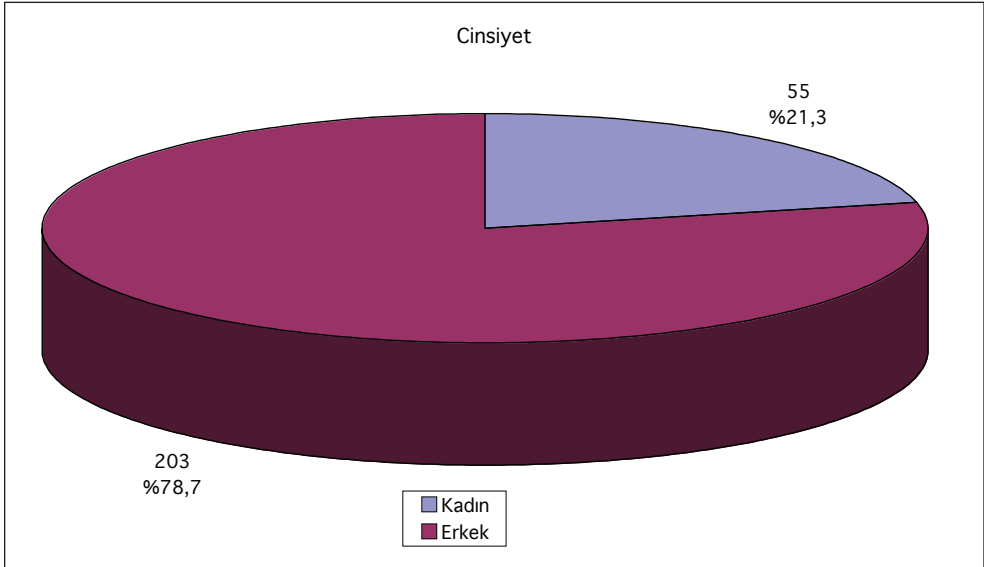

Tablo 37. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin yaş gruplarına göre dağılımı.

Yaş Grubu	Başvuru Sayısı	%
0-18	32	12,4
19-25	62	24,0
26-30	58	22,5
31-35	31	12,0
36-40	27	10,5
41-45	21	8,1
46 ve üstü	27	10,5
Toplam	258	100,0

Başvuruların 203'ü erkek (%78,7), 55'i kadındır (%21,3) (Grafik 8). Tüm başvuranlar arasında kadınların oranı yıl içinde işkence görenler arasındaki oranına yaklaşık olarak eşittir.

Grafik 8. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımı.

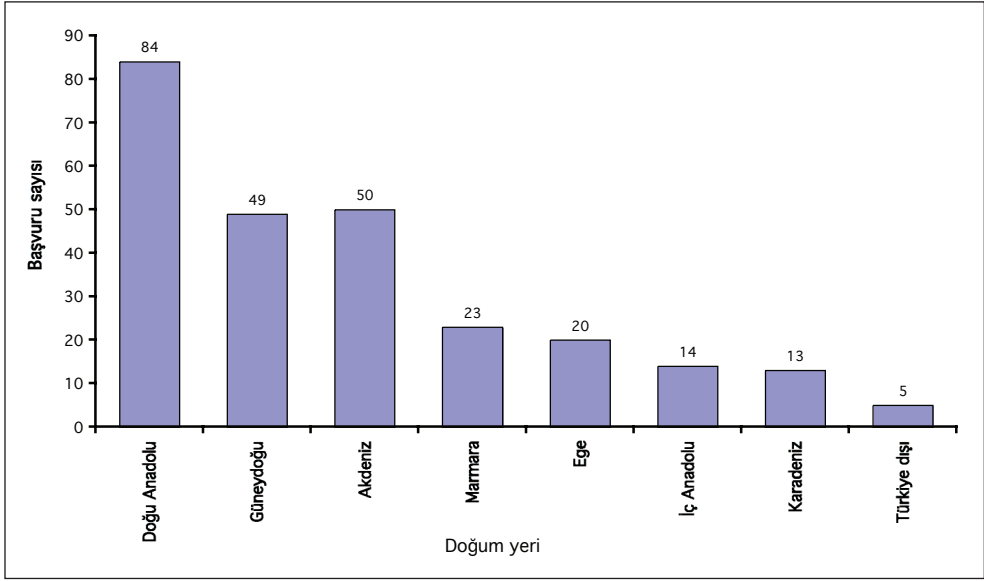

2- Doğum yeri:

Başvuruların yaklaşık üçte birinin Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğduğu, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumluların ikinci ve üçüncü sırayı aldığı görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu doğumluların toplamı tüm başvuruların yaklaşık %51,6'sını oluşturmaktadır. Akdeniz Bölgesi doğumlular başvuruların %19,4'ünü,

Marmara Bölgesi doğumlular %8,9'unu, İç Anadolu Bölgesi doğumlular %5,4'ünü oluşturmaktadır. Başvuruların doğum yerlerine göre bölgesel dağılımı Grafik 9'da verilmiştir.

Grafik 9. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin doğum yerlerine göre dağılımı.

Doğum yerleri il düzeyinde ele alındığında başvurular arasında en fazla Adana (26 kişi, %10,0), Diyarbakır (18 kişi, %7,0), İstanbul (18 kişi, %7,0), Hakkari (17 kişi, %6,6), İzmir (16 kişi, %6,2), Hatay (14 kişi, %5,4), Mardin (12 kişi, %4,7) ve Van (12 kişi, %4,7) doğumlu kişilerin bulunduğu görülmektedir.

Doğum yerlerinin dağılımında yine ön plana çıkan Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerde doğan kişiler olmuştur. İlk bölümde değinildiği gibi bunun rastlantısal bir durum olmayıp bu kişilerin Kürt kökenli vatandaşlarımız olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. TİHV merkezlerinde yapılan görüşmelerde ve bunlara ilişkin kayıtlarda başvuranların doğum yerleri dışında etnik kökenleri ya da siyasi görüşlerine ilişkin bir bilgi istenmemektedir ve kaydedilmemektedir.

3- Öğrenim ve iş-meslek durumu:

Başvuruların yaklaşık yarısı (127 kişi, %49,2) ortaokul ya da lise mezunu, 85'i (%33,0) ilkokul mezunu ya da okuryazar, 32'si (%12,4) üniversite mezunu ya da üniversiteden terktir. Başvuruların 14'ünün (%5,4) okuma yazması yoktur. Şu anda ilköğretim öğrencisi olan başvurular okuryazar, lise öğrencileri ortaokul mezunu, üniversite öğrencileri de lise mezunu olarak değerlendirilmiştir. Başvuruların öğrenim durumlarının daha ayrıntılı dağılımı Tablo 38'de verilmiştir.

Tablo 38. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin öğrenim durumlarına göre dağılımı.

Öğrenim Durumu	Başvuru Sayısı	%
Lise Mezunu	83	32,2
İlkokul Mezunu	66	25,6
Ortaokul Mezunu	44	17,0
Yüksekokul-Üniversite Mezunu	26	10,1
Okuryazar	19	7,4
Okuryazar Değil	14	5,4
Yüksekokul-Üniversite Terk	6	2,3
Toplam	258	100,0

Başvuruların iş durumları incelendiğinde 109 kişinin (%42,2) görüşme yapıldığı sırada işsiz olduğu görülmektedir. 27 kişi (%10,5) üniversite öğrencisi, 22 kişi (%8,5) özel sektörde sanayi işçisi ve 17 kişi (%6,6) ev kadınıdır. Başvurular arasında ayrıca dört (%1,6) avukat bulunmaktadır.

Tüm başvuruların iş durumları ile karşılaştırıldığında işsizlerin oranının bir miktar düştüğü, üniversite öğrencisi ve özel sektörde sany işçisi olanların oranının ise bir miktar yükseldiği görülmektedir. Bunun nedeni, kronik başvurular arasında yer alan ve cezaevinden tahliye olan başvuruların etkisinin bu grupta ortadan kalkması ile açıklanabilir. Başvuranların işkence görmelerine neden olan siyasi görüşlerinin iş bulmaları konusunda da önlerine bir engel olarak çıktığı söylenebilir.

Başvuruların iş durumları ayrıntılı olarak Tablo 39'da görülmektedir.

B- İŞKENCE SÜRECİ:

2008 yılında TİHV'ye işkence ve kötü muamele nedeniyle başvuran kişilerden 258'si yıl içinde gözaltında işkence gören (2008'da GİG) kişilerdir. Tüm başvurular arasında 2008 yılında işkence gören kişi sayısı 264 olmakla birlikte, bu bölümdeki değerlendirmeye son işkence uygulamasına cezaevinde maruz kalan 6 kişi dahil edilmemiş, gözaltında işkence gören 2582 başvurudan elde edilen bilgiler ele alınmıştır.

1- Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreci:

2008'da GİG başvurularının 198'i (%76,7) siyasi nedenlerle, 57'si (%22,1) adli nedenlerle, ayrıca üç kişi de sığınmacılık nedeniyle işkenceye maruz kaldığını bildirmiştir. Adli nedenlerle işkence görenlerin büyük çoğunluğunun sessiz kalmalarına neden olan engellerin kaldırılması, bu kişilerin hak arama bilincinin yükseltilmesi ve kendilerine tedavi olanağının sağlanması için TİHV'nin daha etkin çalışmalar yapması gerekmektedir.

Başvuruların son yaşadıkları gözaltı sürelerinin dağılımına bakıldığında 184 kişinin (%71,3) 24 saatten az, 46 kişinin (%17,8) 24-48 saat gözaltında kaldığı

Tablo 39. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin iş durumlarına göre dağılımı.

İş veya Meslek	Başvuru Sayısı	%
İşsiz	109	42,2
Üniversite Öğrencisi	27	10,5
Özel Sektörde Sanayi İşçisi	22	8,5
Ev Kadını	17	6,6
Esnaf (Dükkan, Büro Gibi Kendi İşinde Çalışan)	15	5,8
Sivil Toplum Kuruluşunda Çalışan	13	5,0
Özel Sektörde Büro İş (Sekreter, Bankacı Vb.)	11	4,2
Seyyar Satıcı	11	4,2
İlk-orta Öğrenim Öğrencisi	7	2,7
İnşaat İşçisi	7	2,7
Gazeteci	4	1,6
Avukat	4	1,6
Emekli	4	1,6
Sanatçı	3	1,2
Diğer	4	1,6
Toplam	258	100,0

görülmektedir. beş kişinin (%2,0) gözaltı süresi 5-15 gün arasındadır. Bir haftanın üzerinde gözaltında kalan kişi yurt dışında gözaltında alınarak işkence gördüğünü bildirmiştir.

TİHV merkezlerine başvuranların ifadelerine göre beş kişi dışında yasal gözaltı sürelerine uyulmuştur. Gözaltı sürelerinin kısaltılmasının işkencenin önlenmesinde önemli bir işlevi olacağı düşünüldüğünde, bu yasal düzenleme sonrasında öncelikle gözaltı yerlerinde işkence yöntemleri değiştirilmiştir. Buna ek olarak fiziksel işkence yöntemleri gözaltı mekanına gelmeden önce uygulanarak buna uygun açıklamalar geliştirilmiş ya da insanlar kaçırılarak ıssız yerlerde kendilerine buralarda işkence uygulanmaya başlanmıştır. Gerekli siyasi irade olmaksızın yapılan işkenceyi önlemek için yapılan yasal düzenlemelerin pratikte işkenceyi önleyemediği bu örnekten açıkça görülmektedir. Son gözaltı sürelerinin dağılımı Tablo 40'da verilmiştir.

Başvuruların gözaltına alındıkları yer incelendiğinde 183 kişinin (%70,9) sokaktan veya başka bir açık alandan gözaltına alınmış olduğu görülmektedir. Son gözaltına alınma yerlerinin dağılımı Tablo 41'de verilmiştir.

Sokaktan ve açık alandan gözaltına alma oranının yüksekliği ile ilgili deneyimlerimiz, bu tür uygulamaların kayıt dışı gözaltına alma uygulamalarını kolaylaştırdığını göstermektedir. Ayrıca bu tür olayların, daha çok demokratik örgütlerin düzenlediği gösteriler sırasında gerçekleştiği göz önüne alındığında demokratik hakların ve

örgütlenme özgürlüğünün kullanılmasının kısıtlanmasına yönelik bir çaba olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 40. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sürelerine göre dağılımı.

Son Gözaltı Süresi	Başvuru Sayısı	%
24 Saatten Az	184	71,3
24-48 Saat	46	17,8
49-72 Saat	18	7,0
73-96 Saat	5	1,9
5-7 Gün	4	1,6
8-15 Gün	1	0,4
Toplam	258	100,0

Tablo 41. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı yerlerine göre dağılımı.

Son Gözaltına Alındığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Sokak Veya Açık Alandan	183	70,9
Kurumdan (Dergi, Dernek vb.)	12	4,7
Evden	42	16,3
Resmi Kurumdan	11	4,2
İşyerinden	4	1,6
Diğer	6	2,3
Toplam	258	100,0

Başvuruların gözaltına alındıkları saat dağılımı Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 42. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin gözaltına alındıkları saate göre dağılımı.

Son Gözaltına Alındığı Saat	Başvuru Sayısı	%
08:00-18:00	184	71,3
18:00-24:00	41	15,9
24:00-08:00	33	12,8
Toplam	258	100,0

Başvuruların son yaşadıkları gözaltında işkence gördükleri yerin dağılımına bakıldığında 86 kişinin (%33,4) emniyet müdürlüğünde, 79 kişinin (%30,6) sokakta veya açık alanda, 47 kişinin ise (%18,2) polis karakolunda işkence gördüğü görülmektedir. 2005 yılında sokakta ve açık alanda işkence görenlerin ilk sırada yer almasına karşın daha sonraki yıllarda emniyet müdürlükleri tekrar ilk sıraya

yerleşmiştir. Daha önceki yıllarda da emniyet müdürlükleri ilk sırada yer aldığından 2005 yılındaki düşüklüğün nedeninin açıklanması daha doğru olacaktır.

İşkence yapılan yere göre dağılım Tablo 43'de verilmiştir.

Tablo 43. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin işkence gördükleri yerlere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Yer	Başvuru Sayısı	%
Emniyet Müdürlüğünde	86	33,4
Sokakta Veya Açık Alanda	79	30,6
Polis Karakolunda	47	18,2
Araç İçinde	14	5,4
Jandarma Karakolunda	9	3,5
Jandarma Komutanlığında	7	2,7
Evde / İşyerinde	7	2,7
Diğer	9	3,5
Toplam	258	100,0

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin bölgesel dağılımına bakıldığında Marmara bölgesinin başta geldiği, bunu Akdeniz ve Ege bölgelerinin izlediği görülmektedir (Tablo 44). 2008 yılında GİG başvurularının tedavi merkezlerine dağılımına bakıldığında da Adana'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı yerin dağılımına iller bazında bakıldığında ise İstanbul, Adana, İzmir, Hakkari, Diyarbakır ve Van'ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezimizin bulunmadığı iller olan Hakkari ve Van'dan yüksek sayıda başvuru gelmesinin nedeni bu sene uygulamaya konan gezici ekiplerdir. Bu ekipler işkence yakınmalarının yoğunlaştığı dönemlerde olayların yaşandığı kentlere giderek olayları araştırıp varsa işkence görenleri tedavi ve rehabilitasyon amacıyla merkezlerimizin bulunduğu kentlere sevk etmektedirler. Bu yüzden Hakkari ve Van'da işkence görenlerin sayısı göreceli olarak yüksek görülmektedir. Bu hizmetin yaygınlaşmasıyla daha çok işkence mağduruna ulaşılabilecektir. Gözaltında işkence yapılan yerin illere göre dağılımı Tablo 45'de verilmiştir.

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı merkezlere ayrıntılı olarak bakıldığında Adana Terörle Mücadele Şubesi'nde (TMS) yoğunluk olduğu görülmektedir (35 kişi, %13,7). Yine Adana'da Güvenlik Şube Müdürlüğü ve Çocuk Şubesi Müdürlüğü'nde olgular görünmekte, Gebze Emniyet Müdürlüğü ve İstanbul Beyoğlu Polis Karakolu göze çarpmaktadır. Bundan sonraki yıllarda bu listeye giren merkezlerin ve işkence olaylarının daha detaylı incelenebilmesi için çalışmalar yapılacaktır. Son işkencenin yaşandığı merkezler arasında üçten fazla olgu görülenler Tablo 46'da verilmiştir.

Tablo 44. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri bölgelere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Bölge	Başvuru Sayısı	%
Marmara	88	34,1
Akdeniz	75	29,0
Ege	43	16,7
Güneydoğu Anadolu	31	12,0
Doğu Anadolu	12	4,6
İç Anadolu	4	1,6
Karadeniz	1	0,4
Türkiye Dışı	4	1,6
Toplam	258	100,0

Tablo 45. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri illere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü İl	Başvuru Sayısı	%
İstanbul	86	33,3
Adana	67	25,9
İzmir	39	15,1
Hakkari	16	6,1
Diyarbakır	11	4,2
Van	10	3,9
Ankara	4	1,5
Gaziantep	3	1,2
Mersin	3	1,2
Antalya	3	1,2
Aydın	3	1,2
Elazığ	2	0,8
Kocaeli	1	0,4
Bolu	1	0,4
Osmaniye	1	0,4
Bursa	1	0,4
Uşak	1	0,4
Şanlıurfa	1	0,4
Hatay	1	0,4
Türkiye Dışı	4	1,6
Toplam	258	100,0

Tablo 46. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında işkence gördükleri merkezlere göre dağılımı.

Son Gözaltında İşkence Gördüğü Merkez	Başvuru Sayısı	%
Adana TMSŞ	35	13,7
Beyoğlu Polis Karakolu	13	5,0
Adana Güvenlik Şube Müdürlüğü	6	2,3
Adana Çocuk Şubesi Müdürlüğü	5	1,9
Gebze Emniyet Müdürlüğü	5	1,9
İzmir Bozyaka TMSŞ	4	1,5
Diyarbakır 10 Nisan Polis Karakolu	4	1,5
İncirlik Jandarma Karakolu	4	1,5
Yüksekova Emniyet Müdürlüğü	4	1,5
İstanbul Güvenlik Şube Müdürlüğü	3	1,2
İstanbul Sarıgazi Jandarma Karakolu	3	1,2
Diyarbakır TMSŞ	3	1,2
İzmir Yamanlar Polis Karakolu	3	1,2
İstanbul Fatih Polis Karakolu	3	1,2
İstanbul İstinye Polis Karakolu	3	1,2
Adana Temel Cingöz Jandarma Kom.	3	1,2
Ankara TMSŞ	3	1,2
Diğer Emniyet Müdürlüğü ve TMSŞ	18	7,0
Diğer Polis Karakolu	22	8,5
Diğer Jandarma Komutanlığı	5	1,9
Diğer Jandarma Karakolu	1	0,4
Türkiye Dışında İşkence Görenler	4	1,5
Diğer	8	3,1
Bir merkezde işkence görmeyenler*	96	37,2
Toplam	258	100,0

*Sokakta veya açık alanda, evde, araç içinde işkence görenler.

Başvuruların son gözaltında gördükleri işkence yöntemlerinin dağılımı Tablo 47'de verilmiştir. 2008 yılında GİG başvuruların ifadelerinde kaba dayak en çok kullanılan yöntem olurken bunun altında yer alan yöntemlerin daha çok psikolojik yöntemler olması düşündürücüdür. Başvuranların öykülerinden kaba dayanın çoğunlukla gözaltı mekanlarına girişten önce (kayıt öncesi) uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Gözaltı mekanına girdikten sonra ise diğer yöntemler uygulanmaktadır.

Tablo 47. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında GİG kişilerin son gözaltında gördükleri işkence yöntemlerine göre dağılımı.

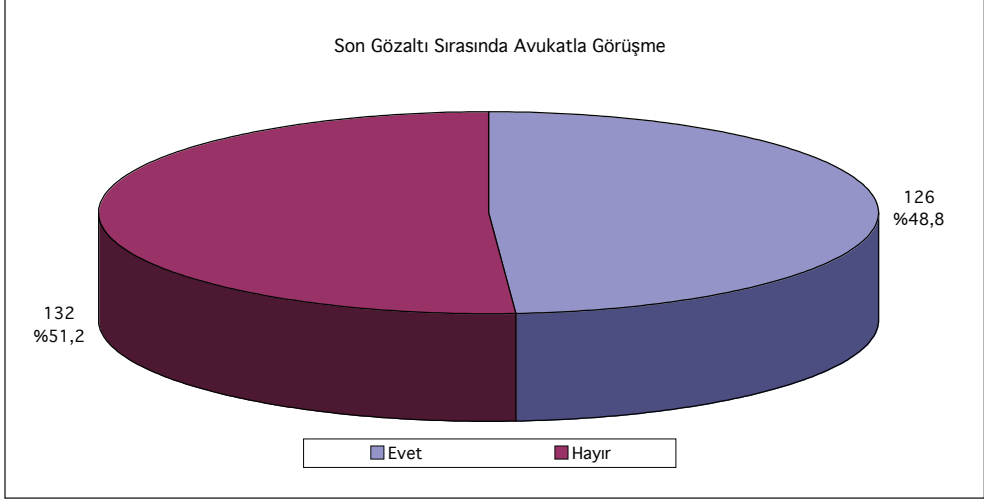
İşkence Yöntemi	Başvuru Sayısı	%
Hakaret	221	85,7
Dayak	204	79,1
Aşağılama	148	57,4
Kendisine yönelik diğer tehditler	142	55,0
Anlamsız İstemlere İtaat Etmeye Zorlama	74	28,7
Öldürme Tehditi	70	27,1
Kimyasal Maddelere Maruz Bırakma	64	24,8
Aşırı Fiziksel Aktiviteye Zorlama	61	23,6
İşkenceye Görsel/İşitsel Tanıklık Ettirme	55	21,3
Yakınlarına Yönelik Tehditler	50	19,4
Diğer Pozisyonel İşkenceler	50	19,4
Soğuk Ortamda Bekletme	43	16,7
Yeme İçmenin Kısıtlanması	37	14,3
Vücudun Tek Bir Noktasına Sürekli Vurma	30	11,6
Sözlü Cinsel Taciz	30	11,6
Saç, Sakal, Bıyık Yolma	28	10,9
İşeme ve Dışkılamanın Engellenmesi	28	10,9
Yakınlarının Yanında İşkence Yapma	27	10,5
Uyutmama	26	10,1
Hücrede Tecrit	26	10,1
Havasız Bırakma	17	6,6
Fiziksel Cinsel Taciz	11	4,3
Soyma	9	3,5
Haya Burma	7	2,7
Basınçlı/Soğuk Su	6	2,3
Gürültülü Müzik ve Marş Dinletme	5	1,9
Gözbağı	4	1,6
Ajanlık Teklifi	3	1,2
Yalancı İnfaz	3	1,2
Askı	1	0,4
Falaka	1	0,4
Makat Araması	1	0,4
Diğer	38	14,7
Toplam	1520	5,9*

* Bir kişinin maruz kaldığı ortalama işkence yöntemi sayısı.

2- Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar:

Başvuruların 126'sı (%48,8) yaşadıkları son gözaltı sırasında bir avukatla görüşebildiklerini bildirmişlerdir (Grafik 10).

Grafik 10. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltında avukatla görüşebilme oranları.

Yaşadıkları son gözaltı sonrasında 109 başvuru savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılmıştır. Başvuruların 97'si savcılık ya da mahkeme tarafından serbest bırakılırken, 52 başvuru tutuklanmıştır. 99 başvuru (%38,4) hakkında açılan davalar sürmekte olup, dört başvuru (%1,5) hakkında açılan davalar mahkumiyetle sonuçlanmıştır (Tablo 48 ve 49).

Tablo 48. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası durumlarına göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Durum	Başvuru Sayısı	%
Savcılığa Çıkarılmadan Serbest Bırakıldı	109	42,2
Savcılıktan Ya Da Mahkemeden Serbest Bırakıldı	97	37,6
Tutuklandı	52	20,2
Toplam	258	100,0

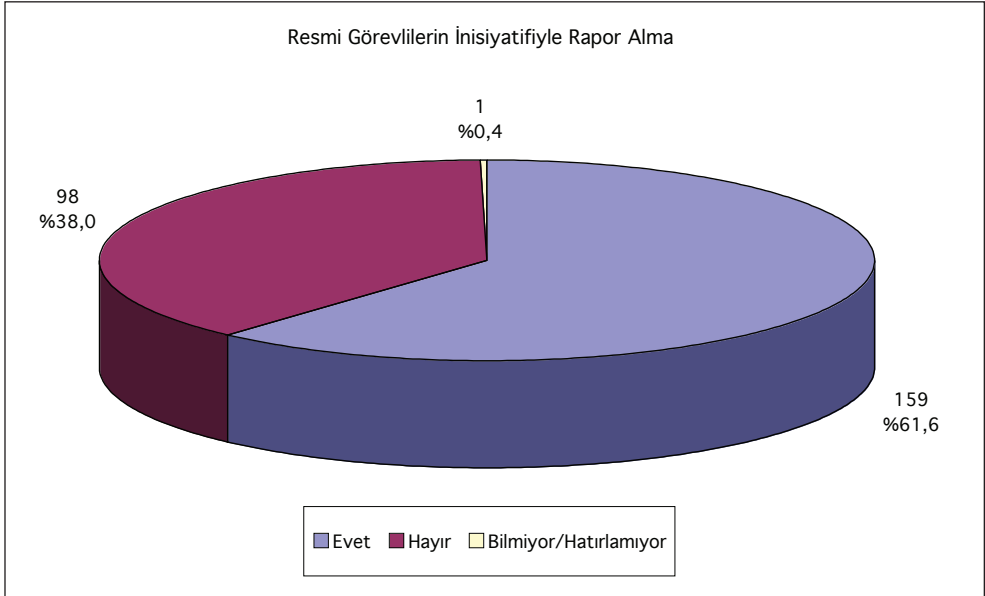
Tablo 49. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Dava Süreci	Başvuru Sayısı	%
Dava Açılmadı	114	44,2
Dava Açıldı, Sürüyor	99	38,4
Dava Açılıp Açılmadığı Bilinmiyor	34	13,2
Dava Açıldı, Mahkumiyet İle Sonuçlandı	4	1,5
Dava Açıldı, Sonucu Bilinmiyor	4	1,5
Dava Açıldı, Beraat İle Sonuçlandı	3	1,2
Toplam	258	100,0

Yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifleriyle adli rapor alan başvuru sayısı 159'dür (%61,6) (Grafik 11).

Bu 174 başvurunun yaklaşık yarısının (80 kişi, %50,3) adli muayenesi Adli Tıp Şube Müdürlükleri'nde, 75'inin (%47,2) adli muayenesi hastane ya da sağlık ocaklarında yapılmıştır (Tablo 50). Ayrıca 25 kişi son gözaltıları sonrasında kendi istekleri ile adli rapor aldıklarını bildirmektedirler.

Grafik 11. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin yaşadıkları son gözaltı sonrasında resmi görevlilerin inisiyatifleri ile adli rapor alma durumlarına göre dağılımı.

Tablo 50. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin son gözaltı sonrası adli muayenelerinin yapıldığı yerlere göre dağılımı.

Son Gözaltı Sonrası Adli Muayenenin Yapıldığı Yer	Başvuru Sayısı	%
Adli Tıp Şube Müdürlüğü	80	50,3
Hastane	63	39,6
Sağlık Ocağı	12	7,6
Gözaltında Tutulduğu Yer	1	0,6
Adli Tıp Kurumu	1	0,6
Bilmiyor / Hatırlamıyor	2	1,3
Toplam	159	100,0

Gözaltı sonrasında adli muayenesi yapılan 159 başvuruya adli muayene süreciyle ilgili değerlendirmeleri sorulduğunda başvuruların yarısından fazlası adli muayene sırasında güvenlik güçlerinin dışarı çıkarıldığını (85 kişi, %53,4), yaklaşık yarısı adli hekimin yakınmaları dinlediğini (79 kişi, %49,7) ancak sadece üçte biri adli hekimin öykü aldığını (52 kişi, %32,7) ve yaklaşık dörtte biri adli hekimin gerektiği gibi muayene ettiğini (38 kişi, %23,9) ifade etmiştir. Başvuruların sadece 20'si (%12,6) adli hekimin bulgulara uyumlu rapor düzenlediğini söylemiştir (Tablo 51).

Tablo 51. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin gözaltı sonrası adli muayene süreci ile ilgili değerlendirmelerine göre dağılımı.

Adli Muayene ile İlgili Değerlendirmeler	Evet	%	Hayır	%	Bil./ Hatır.	%	Toplam	%
Adli Muayene Sırasında Güvenlik Güçleri Dışarı Çıkarıldı mı?	85	53,4	72	45,3	2	1,3	159	100,0
Adli Hekim Yakınmaları Dinledi mi?	79	49,7	78	49,0	2	1,3	159	100,0
Adli Hekim Öykü Aldı mı?	52	32,7	105	66,0	2	1,3	159	100,0
Adli Hekim Gerektiği Gibi Muayene Etti mi?	38	23,9	119	74,8	2	1,3	159	100,0
Adli Hekim Bulgulara Uyumlu Rapor Düzenledi mi?	20	12,6	89	56,0	50	31,4	159	100,0

Başvurulardan 19'u (%7,4) mahkeme ya da savcılıktaki sorguları sırasında kendilerine işkence yapıldığını ifade etmiş, 65'i (%25,2) ise ayrı bir dilekçe ile savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. Ayrıca iki başvuru TİHV'nin yönlendirmesiyle ayrı bir dilekçeyle savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur. Bu kişilerden bir kısmı alternatif rapor alabilmeleri için yerel Tabip Odalarına yönlendirilmiştir. 143 kişi (%55,4) işkence gördüğüne dair herhangi bir suç duyurusunda bulunmadığını bildirmiştir.

3- Cezaevi Süreci:

2008'da GİG başvurular içinde herhangi bir zamanda cezaevinde bulunmuş olan başvuru sayısı 89 (%34,5), son yaşadıkları gözaltından sonra cezaevinde kalan başvuru sayısı 63'tür (%24,4). Bu başvuruların son gözaltından sonra cezaevinde kaldıkları süre bir hafta ile 168 ay arasında değişmektedir.

C- TIBBİ DEĞERLENDİRME

Bu bölümde başvuruların tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve konsültan hekimler (psikiyatrist, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanı, ortopedi uzmanı, göz hastalıkları uzmanı, KBB uzmanı vb.) tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerindeki anamnez, fizik muayene ve yapılan tetkikler sonucunda başvuruların sağlık durumlarıyla ilgili edinilen bilgiler derlenmiştir.

1- Başvuruların Tıbbi Yakınmaları:

2008 yılında GİG 258 kişinin tamamının sağlıkları ile ilgili fiziksel ya da psikolojik bir yakınması vardır. Başvurular 1649 değişik yakınmaları bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu yakınmaların sistemlere göre dağılımına bakıldığında yakınmaların en fazla psikolojik olduğu (%35,5) gözlenmektedir. Kas-iskelet sistemi (%20,4) ve cilt yakınmaları (%12,1) ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Yakınmaların bu şekilde dağılımı başvuruların gözaltında maruz kaldıkları işkence yöntemleriyle uyumludur (Tablo 52).

En çok görülen psikolojik yakınma olan uyku düzeni bozukluğu başvuruların %14,9'unda görülmektedir. En çok görülen fiziksel yakınma ise ciltte renk değişikliğidir (66 kişi). Bunu izleyen fiziksel yakınmalar başağrısı ve bel ağrısıdır. En sık görülen 10 fiziksel ve psikolojik yakınma Tablo 53 ve 54'de görülmektedir.

2- Fizik Muayenelerde Elde Edilen Bulgular:

Yapılan fizik muayeneler sonucunda 2008 yılında GİG 258 başvurunun 237'sinde bir fiziksel bulgu saptanmıştır. Elde edilen toplam fiziksel bulgu sayısı 729 olup bunların sistemlere göre dağılımı incelendiğinde cilde (%37,2) ve kas-iskelet sistemine (%32,5) ait bulguların ağırlık taşıdığı gözlenmektedir (Tablo 55).

En çok karşılaşılan fiziksel bulgular ciltte ekimoz (%43,0) ve kaslarda ağrı ve hassasiyettir (%38,4). En çok görülen 10 bulgu Tablo 56'da verilmiştir.

Tablo 52. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel ve psikolojik yakınma sıklığına göre dağılımı.

Sistemler	Yakınma Sayısı	%
Psikolojik	585	35,5
Kas İskelet Sistemi	337	20,4
Cilt	199	12,1
Genel	128	7,8
Sinir Sistemi	85	5,2
Göz	75	4,5
Kulak Burun Boğaz	61	3,7
Sindirim Sistemi	59	3,6
Solunum Sistemi	43	2,6
Ürogenital Sistem	37	2,2
Kalp Damar Sistemi	20	1,2
Ağız ve Diş	16	1,0
Endokrin Sistem	4	0,2
Toplam	1649	100,0

Tablo 53. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel yakınma sıklığına göre dağılımı.

En Çok Görülen 10 Fiziksel Yakınma	Yakınma Sayısı	Başvurular arasında %	Fiziksel yakınmalar arasında %
Ciltte Renk Değişiklikleri	66	25,6	6,2
Baş Ağrısı	55	21,3	5,2
Bel Ağrısı	52	20,2	4,9
Şişlik (cilt-cilt altı)	37	14,3	3,5
Sırt Ağrısı	37	14,3	3,5
Tüm Vücutta Yaygın Ağrı	34	13,2	3,2
Yorgunluk, Halsizlik	34	13,2	3,2
Boyun Ağrısı	32	12,4	3,0
Omuz Ağrısı	29	11,2	2,7
Bacak ağrısı	28	10,9	2,6
Diğer Fiziksel Yakınmalar	660	-	62,0
Toplam	1064	-	100,0

Tablo 54. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin psikolojik yakınma sıklığına göre dağılımı.

En Çok Görülen 10 Psikolojik Yakınma	Yakınma Sayısı	Başvurular arasında %	Psikolojik yakınmalar arasında %
Uyku Bozuklukları	87	33,7	14,9
Sıkıntı	42	16,3	7,2
Sinirlilik	37	14,3	6,3
Kaygı	37	14,3	6,3
Gerginlik	37	14,3	6,3
Polisten Rahatsız Olma	36	14,0	6,2
Unutkanlık	32	12,4	5,5
Kabus Görme	31	12,0	5,3
Korku	28	10,9	4,8
Ağlama isteği	27	10,5	4,6
Diğer Psikolojik Yakınmalar	191	-	32,6
Toplam	585	-	100,0

Tablo 55. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel bulgularına göre dağılımı.

Sistemler	Bulgu Sayısı	%
Cilt	271	37,2
Kas İskelet Sistemi	237	32,5
Kulak Burun Boğaz	76	10,4
Göz	55	7,6
Sindirim Sistemi	36	5,0
Ürogenital Sistem	22	3,0
Ağız-Diş	12	1,6
Kalp Damar Sistemi	10	1,4
Solunum Sistemi	5	0,7
Sinir Sistemi	4	0,5
Endokrin Sistem	1	0,1
Toplam	729	100,0

Tablo 56. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin fiziksel bulguların sistemlere göre dağılımı.

En Çok Görülen 10 Bulgunun Dağılımı	Bulgu Sayısı	Başvurular arasında %	Tüm fiziksel bulgular arasında %
Ekimoz	111	43,0	15,2
Kaslarda ağrı ve hassasiyet	99	38,4	13,6
Ciltte Ödem	32	12,4	4,4
Nedbe Dokusu	32	12,4	4,4
Ciltte Erozyon	28	10,9	3,8
Bel Hareketlerinde Ağrı, Kısıtlılık	28	10,9	3,8
Göz Çevresinde Ekimoz	23	8,9	3,2
Boyun Hareketlerinde Ağrı, Kısıtlılık	22	8,5	3,0
Kabuklu Yara	20	7,8	2,7
Kostovertebral Açık Hassasiyeti	18	7,0	2,5
Diğer Fiziksel Bulgular	316	-	43,4
Toplam	729	-	100,0

3- Psikiyatrik Belirti ve Bulgular:

2008 yılında GİG başvurularla yapılan psikiyatri görüşmelerinde saptanan belirti ve bulguların dağılımına bakıldığında uykuya dalma ve sürdürme güçlüğü anksiyete ve yorgunluk-halsizlik belirtilerinin başvuruların en az beşte birinde bulunduğu görülmektedir. Bu gruptaki başvuruların 20 ve daha fazlasında görülen psikiyatrik belirti ve bulgular Tablo 57'de verilmiştir.

4- Tanılar:

Başvurulara konulan tanıların değerlendirmesi, 2008 sonuna kadar herhangi bir tanı alan 247 başvuru arasında yapılmıştır. Konan 83 değişik tanı değerlendirildiğinde, fiziksel tanılar arasında yumuşak doku travması (161 kişi, %62,4) ilk sırada; psikiyatrik tanılar arasında ise Akut Travma Sonrası Stres Bozukluğu (23 kişi, %8,9), akut stres bozukluğu (21 kişi, %8,1) ve major depresif bozukluk (21 kişi, %8,1) ilk sıralarda gelmektedir. İlk on fiziksel tanı ile iki veya daha fazla kişiye konan psikiyatrik tanı sıklığı Tablo 58 ve 59'da verilmiştir.

Başvurulara konan tanıların başvurunun yaşadığı işkence süreciyle ilişkisi, travmayla bir ilişki kurulmayan tanılar dışarıda bırakılarak incelendiğinde, travmayla bağlantılı görülen tüm tanıların %77,9'unda işkence sürecinin tek etyolojik faktör olarak değerlendirildiği, %12,9'unda ise işkence sürecinin varolan patolojiyi ağırlaştırdığı veya ortaya çıkardığı, %9,2'sinde ise faktörlerden biri olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir.

2008 yılında GİG 258 başvurunun beşinde ise (%1,9) işkence ve travma süreciyle ilgili herhangi bir rahatsızlık saptanmamıştır.

Tablo 57. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilerin psikiyatrik belirti ve bulgularına göre dağılımı.

Başvuruların en az 20'sinde görülen Psikiyatrik belirti ve bulgular	Belirti ve bulgu sayısı	Başvurular arasında %*	Belirtili ve bulgular arasında %
Uykuya Dalma ya da Sürdürme Güçlüğü	64	24,8	6,3
Anksiyete (Sıkıntı)	60	23,2	5,9
Yorgunluk, Halsizlik	47	18,2	4,6
Uyku Niceliğinde İleri Azalma ya da Artma	45	17,4	4,4
Sinirlilik ve/veya Tepki Eşiğinde Düşme	43	16,7	4,2
Konsantrasyon Güçlüğü	43	16,7	4,2
Depresif Afekt	43	16,7	4,2
Travmanın Yineleyen ya da Zorlayıcı Tarzda Anımsanması	41	15,9	4,0
Travmayı Anımsatan Uyarılarla Karşılaşıldığında Şiddetli Huzursuzluk Duygusu	40	15,5	3,9
Geleceğin Kısıtlandığı Duygusu	40	15,5	3,9
Travmayı Anımsatan Uyarılarla Karşılaşıldığında Fizyolojik Tepkiler	33	12,8	3,3
Travmanın Yineleyen ya da Rahatsız Edici Tarzda Kabus Biçiminde Görülmesi	29	11,2	2,9
Travma Anılarını Uyarın Etkinlik, Yer ya da İnsanlardan Kaçınma	27	10,5	2,7
Yaşanmış ya da Tanık Olunmuş Travmatik Olay(lar)a Şiddetli Korku, Umutsuzluk ya da Dehşet Yanıtı	26	10,1	2,6
Aşırı Uyanıklık (Tetikte Olma Duygusu)	26	10,1	2,6
İştah/Kilo Değişikliği (Artma ya da Azalma)	25	9,7	2,5
Abartılı İrkilme Tepkileri	25	9,7	2,5
Flashback Yaşantısı ya da Travmatik Süreç Yeniden Yaşanıyormuşçasına Duygu ve Davranışlar	24	9,3	2,4
Anhedoni, İlgisizlik	24	9,3	2,4
İnsanlardan Uzaklaşma ya da Onlara Yabancılaşma Duyguları	23	8,9	2,3
Ajitasyon (Huzursuzluk, Yerinde Duramama)	23	8,9	2,3
Travma İle İlgili Düşünce-Duygu ya da Söyleşilerden Kaçınma Çabaları	23	8,9	2,3
Umutsuzluk, Çaresizlik	23	8,9	2,3
Bellek Kusuru	22	8,5	2,2
Psikomotor Etkinlikte Azalma	22	8,5	2,2
Cinsel İstekte Azalma	22	8,5	2,2
Diğer Psikiyatrik Belirti ve Bulgular	150	-	14,7
Toplam	1013		100,0

*Psikiyatristle görüşen başvurular arasında.

Tablo 58. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilere en çok konan fiziksel tanılarının sıklığına göre dağılımı.

En Çok Konan 10 Fiziksel Tanı	Başvuru Sayısı	%
Yumuşak Doku Travması	161	62,4
Miyalji	66	25,6
Ciltte Kesi, Ezilme	24	9,3
Periorbital Ekimoz	24	9,3
Subkonjunktival Kanama	14	5,4
Kemik Fraktürü	12	4,7
Faranjit	9	3,5
Gastrit	8	3,1
Lomber Strain	7	2,7
Travmatik Konjunktivit	5	1,9

Tablo 59. 2008 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran ve 2008 yılında gözaltında işkence gören kişilere en çok konan psikiyatrik tanılarının sıklığına göre dağılımı.

İki ve Daha Fazla Kişiyeye Konan Psikiyatrik Tanılar	Başvuru Sayısı	%
TSSB (Akut)	23	8,9
Akut Stres Bozukluğu	21	8,1
Majör Depresif Bozukluk	21	8,1
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	10	4,3
TSSB (Kronik)	9	3,9
Diğer Anksiyete Bozuklukları	4	1,6
Uyum Bozukluğu	3	1,2
Psikotik Bozukluklar	2	0,8
Somatizasyon Bozukluğu	2	0,8
Obsesif Kompulsif Bozukluk	2	0,8

III. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

a- Tedavi merkezlerimizde 425 kişinin tedavi ve rehabilitasyonu sağlanmıştır.

b. 2008 yılında bütünüyle gönüllülerin katkısı ile düşük düzeyde çalışmalarını sürdüren Ankara Tedavi merkezinin 2009 ve 2010 yıllarında çalışmalarını sürdürebilme imkanı yeniden yaratılmıştır.

c-Özel olarak son yıllarda başvuru sayısında azalma olan Diyarbakır merkezimize ilişkin özel bir program geliştirilmektedir.

- Kurumsal organizasyonumuzun kuvvetlendirilmesi;
- Diğer kurumlarla ilişkilerin kuvvetlendirilmesi;
- Başvurulara daha etkin olarak ulaşma imkanlarının artırılması;

Çerçevesinde;

i. İşkencenin tanımı, işkencenin algılanması, işkencenin önlenmesi, işkence görenlerin tedavi ihtiyaçları olduğunda TİHV'e ulaşması ve yönlendirilmesi için görsel yayın organlarında yayınlanmak üzere birkaç dakikalık materyaller hazırlanması, yanı sıra Türkçe ve Kürtçe olarak TİHV tanıtımına yönelik kısa broşürler hazırlanmaktadır;

ii. Bölgede başta işkence konusunda durum tespiti ve ilişkilerin zenginleştirilmesine yönelik 'Gezici heyet' hazırlanmıştır, bu heyet önümüzdeki günlerde bir rapor hazırlayacaktır;

iii. Tedavi projesi kapsamında yer alan hukuksal destek ve sosyal destek programlarına alınacak başvurular konusunda Diyarbakır ve Adana merkezlerimize öncelik verilecektir;

iv. Diyarbakır temsilciliğimiz bünyesinde gönüllü hekimlerin yanı sıra, özellikle eğitim programlarına katılan avukatlar başta olmak üzere gönüllü ağıımızın kuvvetlendirilmesine çalışılacaktır;

v. Diyarbakır'daki insan hakları alanında çalışan kurumlarla bilgi paylaşımı ve ortak program geliştirme gündemli bir ayı geçmemek üzere düzenli toplantılar yapılması; bu kurumlarla birlikte işkencenin durumunu tespit edilmesine yönelik bir rapor hazırlanması planlanmıştır;

vi. Özellikle bölgeye yönelik olarak 'Toplumsal Travma ile baş etmeye yönelik' özel bir projenin hazırlıkları başlamıştır;

d. Özellikle Van ve Hakkâri illeri ile Hakkâri'ye bağlı Yüksekova İlçesi'nde 22, 23 ve 24 Mart 2008 tarihlerinde yaşanan olaylar sırasında yaşam hakkı ihlali, çok sayıda gözaltı ve tutuklamanın yanı sıra işkence ve kötü muamele olaylarının da gerçekleştiğine dair haberlerin yazılı ve görsel basında yer alması, yanı sıra 29 Mart 2008 tarihinde gerçekleştirilen TİHV Kurucular Kurulu Toplantısı'nda kurul üyelerinin olaylara yönelik yaptığı değerlendirmeler ve mağdurlara destek sunulması talebi üzerine TİHV olarak olayların yerinde incelenmesine karar verilmiştir.

Bilindiği gibi, söz konusu olaylar nedeniyle dört kişi yaşamını yitirmiş, 35'i güvenlik görevlisi olmak üzere yüzlerce kişi yaralanmış, en az 34'ü 18 yaşından küçük olmak üzere toplam 249 kişi gözaltına alınmış, en az 10'u 18 yaşından küçük olmak üzere toplam 71 kişi tutuklanmıştır. Bütün bu olanlar yurttaşlar üzerinde, adeta bir halk sağlığı sorunu olarak nitelenebilecek boyutta yaygın ve ağır bir travmatik etki yaratmıştır.

Bölgede inceleme ve değerlendirmelerde bulunan TİHV heyetinin çalışmaları, heyet tarafından hazırlanan raporda da görüleceği gibi, görüleceği gibi Tedavi ve Rehabilitasyon projesi açısından yol gösterici olmuştur. Bu yararlı çalışmanın da etkisi ile tedavi projesi kapsamında işkence görenleri tespit ederek tedavi süreçlerinin

başlatılması amacı ile 'Gezici Heyetler'in oluşturulması kararlaştırılmıştır. İlk uygulama Mart 2009 da başlatılmıştır.

e. Temsilciliklere tedavi için başvuru yapan başvurularımıza yönelik 2002-2003 yıllarında Tedaviye destek amaçlı sosyal destek programlarını daha sonraki dönemde, bu konunun projelendirilmesi çabalarımıza karşın, ne yazık ki, sürdürme imkanı sağlanamamış idi. Önemli ölçüde eksikliği hissedilen bu çalışmanın 2009-2010 yıllarında yeniden sürdürülmesi imkanı yaratılmıştır. Bu çalışma kapsamında en az 10 yetişkin başvurumuz 'İş ve Meslek Edindirme'ye yönelik programlara, yine en az 10 başvurumuzun çocuğu ise 'Eğitlerini sürdürme' programlarına alınacaktır.

f. Yine Temsilciliklere tedavi için başvuru yapan başvurularımıza yönelik 2002-2003 yıllarında hukuk destek programlarını daha sonraki dönemde, bu konunun projelendirilmesi çabalarımıza karşın, ne yazık ki, sürdürme imkanı sağlanamamış idi. Önemli ölçüde eksikliği hissedilen bu çalışmanın da 2009-2010 yıllarında yeniden sürdürülmesi imkanı yaratılmıştır. Bu çalışma kapsamında en az 10 başvurumuz 'Hukuksal Destek' programına alınacaktır. Bu çalışma ile bir yandan cezasızlık konusundaki mücadeleye katkı sağlanırken, öte yandan işkence görenlerin rehabilitasyonuna da katkı sunulmuş olacaktır.

g- Cezaevinden salınan başvurularımıza yönelik çalışmalarımızda (2003 yılında 337, 2004 yılında 404, 2005 yılında 240, 2006 yılında 107, 2007 yılında 95, 2008 yılında ise 102 başvuru), ne yazık ki kronik yakınmaların yanı sıra özellikle son sekiz yıldır uygulanan cezaevleri politikasının sonuçları ile karşılaşmakta olduğumuzu belirtegelmiştik. Daha önce teorik olarak ifade edegeldiğimiz ve öngördüğümüz izolasyona dayalı cezaevi uygulamasının sonuçlarını son dönemde somut olarak görüyoruz.

Öte yandan ülke tarihimizde ilk kez cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü sayısının son üç yılda hızla artarak yüz binin üzerine çıkması ve özellikle F-tipi cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin ortak görüşme sürelerinin arttırılacağı sözü verilen 22 Ocak 2007 tarihli Adalet Bakanlığı genelgesinin uygulanmaması dahil pek çok gerekçe ile önümüzdeki dönemde cezaevlerinde istenmeyen gelişmeler ile karşılaşılabilir. Bu nedenle TİHV olarak bu konuya özen gösterilmesi gerekmektedir.

h- Bu sorunların da çözümüne yönelik olarak 7-9 Aralık 2007 tarihindeki Uluslararası Ruhsal Travma toplantısı özel bir imkan sunmuştur. Bu toplantı için başta Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü olmak üzere, çeşitli ülkelerde pek çok katılımcı ile ortak bir çalışma başlatılmış, izolasyona ilişkin önceden başlatılan bir çalışma toplantıdaki grup çalışması ile hazırlanan bildiri bugün uluslararası düzeyde özel bir çalışma alanı haline gelmiştir.

i- Cezaevlerindeki izolasyon ve şiddet üzerine kurulu sistemin yarattığı yıkım göz önüne alınarak, başvurularımıza yönelik ruhsal tedavilerin yoğunlaşması gerekliliğinden hareketle bu alandaki çalışmaların da etkinleştirilmesi yönelik 2006 yılında başlatılan "Hekim ve Psikologlar için Türkiye'de Psikoterapi Ek Eğitimi" programı sürdürülmektedir.

j- 2008 yılı başında yayına hazırlanıp Türkçe olarak basılan “İşkence ile ilgili Tıbbi Atlas”ın İngilizce çevirisi başlamıştır. 2009 yılı içinde İngilizce basımı planlanmaktadır. Böylece TİHV’in uluslararası ortama önemli bir katkısı daha sunulmuş olacaktır.

k- Son yıllarda hep andığımız gibi; dünyada derinleşen eşitsizlikler ve özellikle gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerin insan hareketliliğini sınırlama, dahası kendi ülkelerindeki mültecilerin geri gönderilmesi programlarını hızlandırma çabaları başta olmak üzere “mültecilik” sorunu tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları açısından ayrı bir önemini sürdürmektedir.

Bu konuda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ndeki (BMMYK) görüşmecilere yönelik eğitim programları, yine BMMYK’deki görüşmeciler için tarafımızdan organize edilen “bakımverenlerin bakımı” çerçevesinde supervizyon hizmetleri sunulmaktadır. Dahası işkence gören iltica/mülteci başvuruların değerlendirmelerinin TİHV tarafından yerine getirilmesi ve dahası mültecilik işlemlerinde TİHV’in yer almasına yönelik protokollerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar açısından önemli bir noktaya gelmiştir.

Eğitim-Bilimsel Çalışmalar

a- İstanbul Protokolü eğitimi süreçlerinin (yurt içi-yurt dışı) değerlendirilmesi

-IRCT, Dünya Tabipleri Birliği ve PHR-ABD ile birlikte geçtiğimiz yıllarda beş ülkede (Fas, Gürcistan, Meksika, Sri Lanka ve Uganda) İstanbul Protokolü eğitimi gerçekleştirilmiştir. Bu projenin olumlu çıktılarının bir sonucu olarak IRCT ile birlikte 2006-2008 döneminde 10 ülkede (İlk projede yer alan Fas, Gürcistan, Meksika, Sri Lanka, Uganda’nın yanı sıra Ekvator, Filipinler, Kenya, Mısır, Sırbistan) gerçekleştirilmekte olan eğitim projesinde eğitim komitesi koordinatörlüğünü TİHV üstlenmiştir. Bu koordinatörlük görevi, TİHV’nin işkence konusunda uluslararası düzeydeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Bu proje çerçevesinde eğitimler tamamlanmıştır. Bu eğitimlerde arkadaşlarımız özellikle Mısır, Gürcistan, Si Lanka ve Filipinler’deki eğitimlerde kritik olarak yer almışlardır.

- Şu ana dek, psikiyatri sempozyumları ve bilimsel etkinliklerde yine TİHV çevresinden psikiyatrist ve psikologlarımızın farkındalık yaratmaya ilişkin çeşitli sunumları gerçekleştirilmiş ise de, bu alanda psikiyatristlere yönelik herhangi bir yapılandırılmış eğitim programı düzenlenmemiştir. Ancak, çok az üniversitede, psikiyatri asistanlık eğitimi sürecinde bu konuya kısmen de olsa yer verilmektedir. Bu nedenle 2009 yılının son bölümünde Ankara, İstanbul ve İzmir’de psikiyatristlere yönelik İstanbul Protokolü eğitimleri başlatılacaktır.

b-“Süddeutsche Akademie für Psychotherapie” ile üç yıllık birlikte psikoterapi eğitimi

TİHV, işkence görenlerin ve yakınlarına verdiği tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin kalitesini ve etkinliği artırmak için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların önemli bir bölümünü, tedavi merkezi çalışanları ve vakıf çalışmalarına dışarıdan destek veren kişiler için düzenlenen eğitimler oluşturmaktadır.

2006 yılında “Süddeutsche Akademie für Psychotherapie” ile birlikte başlatılan TİHV çalışanı ve dışarıdan destek veren psikiyatrist ve psikologlar için oryantasyon semineri ve eğitim programını içeren “Psikoterapi Eğitim Programı” 2008 yılında da sürdürülmüştür. Eğitim “Gelişimsel Psikoloji, Kişilik Öğretisi, Nevrozlar, Psikodinamik Psikolojisi ve Psikoterapisi, Psikopatoloji, Psikosomatik, Bağımlılıklar, ilk görüşme tekniği; Genel ve Özel Psikodinamik, Aile ve Grup Teorisi; diğer bilimsel yöntemler (Davranışsal Terapi, Sistemik Hipnoz Terapisi); çeşitli psikoterapi yöntemleri açısından endikasyon ve uygulama; Travma Terapisi” başlıklarını içermektedir. Üç yıllık eğitimin sonunda katılımcılar, Alman Tabip Odası'nın Ek Eğitim Örnek Yönergesi doğrultusunda psikoterapist sıfatını kazanacaklardır.

Eğitim programının dördüncü bölümü 18-26 Nisan 2008 tarihinde İzmir'de, beşinci bölümü ise 20-26 Eylül 2008 tarihinde yine İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Seminere katılan 16 psikiyatrist ve psikologa “Süddeutsche Akademie für Psychotherapie”den dört eğitimci (TİHV'den Alp Ayan'ın katkısı ile) tarafından eğitim verilmektedir. Altıncı eğitim ise 14-19 Nisan 2009 tarihinde gerçekleştirilecektir.

c- 6. Uluslararası Ruhsal Travma toplantısı:

Düzenleme kurulunu Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri A.D., İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri A.D., Türkiye Psikiyatri Derneği, Norveç Tabipleri Birliği, Türk Tabipleri Birliği ile birlikte üstlendiğimiz 6. Uluslararası Ruhsal Travma toplantısı 11-13 Aralık 2009 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilecektir.

Ana izleği “Gündelik hayatın Travmaları” olan toplantının amacı ruhsal travma ve ilişkili ruhsal ve toplumsal sorunları daha iyi anlayabilmek için bilgi ve deneyimleri paylaşmaktır. Katılımcıların ruhsal travmalardan kaynaklanan ve travmaya zemin hazırlayan çeşitli toplumsal, ruhsal ve kültürel süreçleri paylaşmaları ve sorunlara karşı çözüm üretmeleri beklenmektedir.

Öncelikle Avrupa, Balkan ve Ortadoğu ülkeleri arasında işbirliğine olanak veren, barışı ve dostluğu kuvvetlendiren bir platform olması da amaçlanan bu programın geliştirilerek sürdürülmesi arzulanmaktadır.

d. “Barış için Sağlıkçılar Köprüsü” çalışmaları

TİHV'nin 11-12 Aralık 2004 tarihlerinde Diyarbakır'da yapılan “Travmatize Olmuş Toplumlara Yaklaşım” ve 1-4 Aralık 2005 ve 7-9 Aralık 2007 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen “Ruhsal Travma” toplantılarının çıktılarında önemli birisi de özellikle Ortadoğu'ya yönelik ‘Barış için Sağlıkçılar Köprüsü’ perspektifinin pek çok ülkedeki arkadaşlarımız tarafından sahiplenilmesi olmuştur.

TİHV bünyesindeki hazırlıklarımızın ötesinde IFHHRO, Norveç Tabipleri Birliği ve TTB ile birlikte ilk somut plan geliştirme amaçlı hazırlık toplantı 27-30 Ekim 2009 tarihinde tüm Ortadoğu ülkelerinden katılımcılar ile Türkiye'de gerçekleştirilecektir.

Bilimsel Araştırmalar

a. "Türkiye'de İşkencenin Epidemiyolojisi" çalışması:

2010 sonuna kadar tamamlanması planlanan bu çalışma kötü muamele ve işkencenin niceliksel olarak saptanması ve zaman içinde gösterdiği değişimleri değerlendirmek amacıyla planlanmıştır.

Çalışma, arşiv araştırması niteliğinde olacaktır. Arşiv olarak değerlendirilen yazılı materyal, işkencenin kayıt altına alındığı, raporlandırıldığı kurumların verilerinden elde edilecektir.

Bu veriler, zamansal dönemler açısından karşılaştırmalı olarak, hem sıklık vb. niceliksel ölçütler kullanılarak, hem de suç türü, işkence yöntemi vb. niteliksel ölçütlerle analiz edilecektir.

b. "Türkiye'de işkencenin 18 yıllık eğilimi" çalışması:

Yine 2010 sonuna kadar tamamlanması planlanan bu çalışma ile TİHV'nin bugüne kadar ki başvurularının kayıtlarına dayalı olarak işkencenin yıllara göre değişim özellikleri analiz edilecektir.

c. 2003 yılında başlayan "Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi" çalışmasının, özellikle bir arkadaşımızın tez konusuna dönüşmesinin de katkısıyla gecikmekle de olsa İzmir Tedavi merkezi bünyesinde 2007 yılında tamamlanmış idi.

İşkence görenlerin aldıkları hizmet kalitesi ve yeterliliğinin değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmanın tüm merkezlerimizde uygulanması planlanmıştır.

Alternatif Adli Tıp Raporlama Çalışmaları

Rapor ve alternatif adli tıp rapor çalışmaları 2008 yılında da sürdürülmüştür.

2008 yılında Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerimizce toplam 54 başvuru için alternatif adli tıp raporu/epikiriz hazırlanmıştır. Kendi istekleri sonucu bunlardan yirmi birine Türkiye'de sürmekte olan davaları ya da yeni dava açmak istedikleri için (beşinin davası sürüyor, altısı için görevsizlik kararı verildi, diğerleri hakkında ise bilgi edinilemedi), beşine Avrupa İnsan hakları Mahkemesine başvurmak istedikleri için, birisine Türkiye'de sürmekte olan bir davada mahkeme heyetinin talebi üzerine, on ikisine bir başka ülkeye iltica talebinde bulunmak istedikleri için, dördüne Avrupa ülkelerinden sınırdışı edilme girişiminde bulunulduğu için, sekizine sığınmacı olmak istedikleri için, üçüne iş ve işçi bulma kurumuna başvurmak istedikleri için (birisinin kabul edildiği bilgisini edindik) birisine ise askerlik işlemleri için alternatif adli tıp raporu/epikiriz hazırlanmıştır.

Bilindiği gibi, tarafımızdan hazırlanan Alternatif Adli Tıp Raporlarımız, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından hürmet edilmektedir. Bu çerçevede AİHM işkenceyi düzenleyen 3. madde ile ilgili Türkiye aleyhine 2008 yılı içinde toplam 42 karar vermiş, bunların sekizinde tarafımızdan hazırlanan Alternatif Adli Tıp Raporlarına doğrudan atıf yapmıştır.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI YAYINLARI

- 1) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1991 (Türkçe-İngilizce)
- 2) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1992 (Türkçe-İngilizce)
- 3) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1990–1992 (Türkçe- İngilizce)
- 4) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1993 (Türkçe-İngilizce)
- 05) İşkence Dosyası–12 Eylül 1980–1994 (Türkçe-İngilizce)
- 05/2) İşkence Dosyası–12 Eylül 1980–1995 (Geniş. 2. Baskı Türkçe-İngilizce)
- 6) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1993 (Türkçe-İngilizce)
- 7) Abidin Dino/İşkence Desenleri (Yayın numarası verilmemiştir)
- 8) Güneydoğu'da Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Personelinin Sorunları (İngilizce)
- 9) Emil Galip Sandalcı'ya Armağan (Türkçe)
- 10) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1994 (Türkçe-İngilizce)
- 11) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1994 (Türkçe-İngilizce)
- 12) Düşünce Özgürlüğü ve Göç (Türkçe)
- 13) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1995 (Türkçe-İngilizce)
- 14) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1995 (Türkçe-İngilizce)
- 15) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1996 (Türkçe-İngilizce)
- 16) TİHV Yargıda 1998 (Türkçe)
- 17) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1997 (Türkçe-İngilizce)
- 18) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1996 (Türkçe-İngilizce)
- 19) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1998 (Türkçe)
- 20) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1997 (Türkçe)
- 21) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1998 (Türkçe)
- 22) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1998 (İngilizce)
- 23) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 1999 (Türkçe-İngilizce)
- 24) İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu-"İstanbul Protokolü" (Türkçe-İngilizce)
- 25) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2000 (Türkçe-İngilizce)
- 26) Türkiye İnsan Hakları Hareketi 1. ve 2. Konferansları 1998-1999 Bildirileri (Türkçe)
- 27) Tek Başına Orkestra "Mahmut Tali Öngören" (Türkçe)
- 28) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2001 (Türkçe-İngilizce)
- 29) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2001 (Türkçe-İngilizce)
- 30) Türkiye İnsan Hakları Raporu 1999 (Türkçe)
- 31) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2000 (Türkçe)
- 32) Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri (Türkçe)
- 33) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2002 (Türkçe)
- 34) Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2000 Bildirileri (Türkçe-İngilizce)

- 35) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2002 (Türkçe-İngilizce)
- 36) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2003 (Türkçe)
- 37) Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2001 Bildirileri (Türkçe)
- 38) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2004 (Türkçe-İngilizce)
- 39) İşkence ve Cezasızlık Dosyası 2005 (Türkçe-İngilizce)
- 40) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2004 (Türkçe)
- 41) Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2004 Bildirileri (Türkçe)
- 42) İfade Özgürlüğü Hakkı, Örgütlenme Özgürlüğü Hakkı, işkence Yasağına İlişkin İhlalleri İzleme Rehberi (Türkçe)
- 43) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2005 (Türkçe)
- 44) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2005 (İngilizce)
- 45) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2005 (Türkçe)
- 46) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2005 (İngilizce)
- 47) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2006 (Türkçe)
- 48) Birleşmiş Milletler işkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü işkenceyi Önleme Kılavuzu (Elektronik ortamda-Türkçe)
- 49) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2006 (Türkçe)
- 50) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2006 (İngilizce)
- 51) Birleşmiş Milletler Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız infazların Önlenmesine ve Soruşturulmasına İlişkin El Kılavuzu (Minnesota Protokolü) (Türkçe)
- 52) İşkence Atlası (Türkçe)
- 53) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2007 (Türkçe)
- 54) Cezaevi İzleme Kılavuzu
- 55) İşkenceyi Önlemede Ortak Akıl
- 56) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2007 (Türkçe)
- 57) TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu 2007 (İngilizce)
- 58) İşkenceye Karşı Usul Güvenceleri El Kitabı
- 59) Türkiye İnsan Hakları Raporu 2008
- 60) İşkenceye Açık Kapılar, Mevzuat ve Uygulama Çerçevesinde Cezasızlık Olgusunun Değerlendirilmesi
- 61) İşkencenin Önlenmesi Projesi Raporu
- 62) İşkence Fiillerinin Etkin Belgelendirilmesi ve Soruşturulması için Rehber